

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Əzimova Səbinə Vidadi

**«Azərbaycanda sığorta işinin tarixi, müasir vəziyyəti və inkişafı
perspektivləri» mövzusunda**

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

İxtisas: 060403 **Maliyyə**

İxtisaslaşma: **Sığorta işinin təşkili**

Elmi rəhbər: **i.ü.f.d. Həkimova .Y.A**

Magistr proqramının rəhbəri: **i.ü.f.d., b/m. MƏMMƏDOVA G.Q.**

Kafedra müdiri: **i.e.d., prof. ƏLƏKBƏROV Ə.Ə.**

Bakı – 2018

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3
I Fəsil. Sığorta işinin nəzəri metodoloji əsasları.....	6
1.1. Sığortanın iqtisadi mahiyyəti və nəzəri əsasları.....	6
1.2. Sığorta işinin tarixi təkamülü və yaranma mərhələləri.....	11
1.3. Sığorta bazarının formalaşması xüsusiyyətləri.....	15
II Fəsil. Azərbaycanda sığorta işinin müasir vəziyyəti və onun qiymətləndirilməsi.....	21
2.1. Azərbaycanda sığorta işinin formalaşması xüsusiyyətləri.....	21
2.2. Azərbaycanda sığorta bazarının mövcud vəziyyətini təhlili.....	31
2.3. Azərbaycanda sığorta işinin dövlət tənzimləməsi müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi.....	38
III Fəsil. Sığorta işinin təkmilləşdirilməsi və inkişaf perspektivləri.....	46
3.1. Sığorta fəaliyyətinə dövlət tərəfindən nəzarətin səmərəliliyinin artırılması yolları	46
3.2. Milli sığorta bazarlarının və fondların inkişaf istiqamətləri.....	51
NƏTİCƏ.....	61
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	63
REFERAT.....	65

SUMMARY

PE3IOME

GİRİŞ

Tətqiqat işinin aktuallığı. Cəmiyyətin iqtisadi həyatınının, rifahının inkişafı üçün sığorta sahəsi müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Sığorta sahəsi gənc və yeni yaradılan sahə olaraq bu sahənin diqqətə və inkişaf islahatlarına, layihələrinə çox ehtiyacı var.

Sığorta işinin yaradılması elə cəmiyyətin tələblərinə uyğun olaraq zərurətdən yaranmışdır. Belə ki, sığorta cəmiyyətin xoşagəlməz risklərdən müdafiə edər və sığorta hadisəsi verən zaman ödəniş ilə təmin edilir. Sığorta maliyyənin elə bir sahəsidir ki, onun inkişafına hal – hazırda çox ehtiyac var. Cəmiyyət istər özünü, istər əmlak vasitələrinə sığorta etməyə maraqlıdır. Bununla da sığortaya olan maraq günü gündən artır. Bu da öz növbəsində sığortaya ilk vaxtdan olaraq elə XIV əsrdən bu yana kimi tələbat yaranmış və davam etməkdədir. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra sığorta sistemi daha geniş və müstəqil şəkildə inkişafa başlaması müasir dövr sığorta bazarının iqtisadi bazarda öz sözünü deməyi göstərirdi.

Hal-hazırda sığorta fəaliyyəti cəmiyyətin iqtisadi və sosial həyatında sığorta xidmətlər təklif edir. Sığorta işində inam yaratmaq lazımdır ki, cəmiyyətdə sığortaya maraq oyansın. Bunun üçün islahatlar, qanunlar işlənib hazırlanır.

Sığorta işində sığortaçıların da ödəmə qabiliyyətinin yüksəldilməsi üçün addımlar atılmalıdır. Sığorta bazarında sığorta hadisələrindən qorunmaq üçün sığorta təşkilatlarının atdığı addımlar qənaətbəxş olmalıdır. Belə ki, sığorta ödənişlərini vaxti vaxtında sığortalıya ödəməkdə məsuliyyətli olmalıdır. Düzdü ödənişlə bağlı problemlər var və bu problemlər həll üsulun tapacaq.

Mövzunun öyrənilmə vəziyyəti- Sığorta işi və onun müəyyən edilməsi istiqamətlərinin öyrənilməsi, həmçinin, sığorta bazarları və müasir vəziyyət və digər aspektlərinin öyrənilməsi Александров А.А., Александрова Т.Г., Мещерякова О.В, Б.Ю.Сербиновский, Балабанов И.Т, N.Xudiyev,

B.Xankişiyev, və digər müəlliflər tərəfindən həyata keçirilmişdir. Baxmayaraq, yenidən bu mövzünü üzərində işləmək zərurəti yaranmışdır.

Tətqiqatın obyektı və predmeti. Azərbaycanda sığorta işinin tarixi, müasir vəziyyəti və inkişaf perspektivləri onun predmetidir. Obyektı isə Azərbaycanda sığorta sistemidir.

Tətqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tətqiqatın əsas məqsədi Azərbaycanda sığorta işini onun nəzəri və praktiki məsələlərinin öyrənilməsi, müasir vəziyyətini qiymətləndirilməsi və onun inkişaf perspektivlərinin araşdırılması istiqamətləri aiddir. Əlavə olaraq sığorta sahəsinin inkişafı məsələlərlə bağlı təklif və tövsiyələr hazırlamaq tətqiqatın məqsədidir.

Tətqiqatın vəzifəsi isə aşağıdakıları öyrənməyə istiqamətlənmişdir:

- Sığortanın nəzəri metodologiyası
- Sığorta işinin tarixi təkamülünü
- Sığorta bazarının formalaşması
- Azərbaycanda müasir sığorta bazarının vəziyyətinin qiymətləndirilməsi
- Sığorta fondlarının konseptual əsasları
- Sığorta fəaliyyətinə dövlətin nəzarətinin yolları
- Sığorta işinin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi məsələləri və s.

Tətqiqatın elmi yeniliyi. Tətqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakı məsələlər ilə bağlıdır:

- Sığorta anlayışının açılması onun cəmiyyətdə zəruririliyi vurğulanmışdır.
- Sığortanın ilkin tarixi onun yaranma mərhələlərinin sadalanması və o mərhələlərdə baş verən yenilikləri müəyyən edilmişdir.

- Sığorta bazarın tam olaraq öyrənilməsi və sığorta bazarının inkişafı istiqamətləri əsaslandırılmışdır.

- Azərbaycanda hal – hazırda mövcud olan sığorta şirkətlərinin öyrənilməsi və onların sığorta bazarı qiymətləndirilmişdir.

- Dövlət sığorta sahənin inkişaf yolunda xoşagəlməz halları aradan qaldırmaq üçün dövlət nəzarət sisteminin tətbiqi və nəticələri işlənib hazırlanmışdır.

Tədqiqatın informasiya bazası. Tədqiqatın informasiya bazasına "Sığorta fəaliyyəti haqqında" AR Qanunu, Azərbaycanda sığorta fəaliyyəti göstərən təşkilatların və Dövlət Statistika Komitəsinin materialları, Dövlət Sığorta Nəzarəti Xidməti məlumatları, sığorta işi haqqında dərsliklərdən təşkil edilmişdir. Dissertasiya işində, həmçinin, internet şəbəkəsinin informasiya bazasında da istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti. Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti tədqiqatın hal-hazırkı nəticə və təkliflərinin tətbiqi xüsusiyyətə malik olmaqla sığorta işinin düzgün formada həyata keçirmək və sığortanın bazarda inkişafını təmin etmək üçün tətbiq edilən qayda və qanunların işlənib hazırlanmasıdır.

Tədqiqatın strukturu. Disertasiya işi giriş, 3 fəsil, 8 paragraf, 4 cədvəl, nəticə, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Sığorta sahəsi yeni bir maliyyə sahəsidir. Respublikada sığorta sahəsinin mənfi cəhəti ixtisaslı kadr çatışmazlığıdır. Sığorta sahəsinin hal-hazırda inkişaf səviyyəsi qənaətbəxş saymaq olar. Və yaxın gələcəkdə inkişafı çoxşaxəli olub sürətlə artmağa başlayacaqdır. Belə ki, sığorta sahəsi üçün edilən islahatlar, qanunlar, əməliyyatlar buna faktiki sübutdur.

I Fəsil. Sığorta işinin nəzəri metodoloji əsasları

1.1 Sığortanın iqtisadi mahiyyəti və onun nəzəri əsasları.

Sığorta maliyyə sisteminin ayrılmaz hissəsi olub, fəvqəladə hallar zamanı yaranan maddi ziyanın ortadan qaldırılması üçün maliyyə yardımı və pul vəsaitinin tətbiq prosesidir. Sığortanın mahiyyəti dəymiş zərərlərin minimumlaşdırılmasından ibarətdir.

Sığorta nəzəriyyəsində sığorta iqtisadi kateqoriyanın mahiyyətinin aşkar edilməsinə iqtisamətlənmiş fərqli-fərqli yanaşmalar spesifik olaraq marağa səbəb olur.

Müasir iqtisadi əlaqələrin vacib ünsürlərindən biri sığorta işidir. O, iqtisadiyyat sahəsində xüsusi funksiyalar icra etməsi ilə əlaqəli olan maliyyə münasibətlərinə şamil edilir.

Sığorta münasibətlərini maliyyə münasibətlərini digər sahələri ilə müqayisə edərkən onun digərlərindən fəqləndiyini görürük. Bu fərqliliyə sığorta ödənişlərinin ehtimal xüsusiyyətli olması, sığorta münasibətlərinin qapalı yəndən bölgü xarakterli olması, sığortaya edilən zərərin həm ərazisi, həm də vaxtına görə bölgüsü daxildir.

Fəvqəladə hallar və çətin şəraitin mövcud olması nəticəsində sığortalanma halları baş verir ki, bu zaman pul yenidən bölgü münasibətlərini həyata keçirir. Bu proseslər milli iqtisadiyyatımıza və əhalimizə mənfi təsir bağışlayır.

Sığorta əməliyyatları zamanı sığorta iştirakçılara dəyən zərər ödənilir və ortadan qaldırılır. Sığorta prosesi zamanı əgər iştirakçılar çox olduqda bu zaman zərərin ortadan qaldırılmasında hər sığortaçıya daha az pul hesablanır. Sığortalama metodu ilə ziyanın ortadan qaldırılmasında ən əlverişli fəaliyyət hesab edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, sığorta şirkətləri maarifləndirmə yönündə fəaliyyətlərini daha əhatələndirməli və bu istiqamət üzrə müntəzəm olaraq

görüləcək işləri aktivləşdirməlidirlər. Çünki bazarın inkişafı və sığorta mükafatlarının artımı ilk növbədə sığortaçıların marağındadır. Sığorta şirkətləri ilin sonunda növbəti il üçün xərclər büdcəsini planlaşdırdıqda və görüləcək işlərin planını yazdıqda, eyni zamanda maarifləndirmə ilə bağlı tədbirlərin siyahısını illik plana daxil etməsi və bu tədbirlərin xərclər büdcəsini illik xərclər büdcəsinə əlavə etməsi daha məqsədəuyğun olardı.

Sığorta müəssisə və təşkilatlara dəymiş zərərin kompensasiya, həmçinin, maddi ziyan dəyməsi nəticəsində maliyyə yardımı göstərilməsi üçün məqsədli olaraq sığorta fondunun formalaşmasıdır.

Təsərrüfatçılıq baxımından azad olan subyektlər təsərrüfat əməliyyatının mütəmadiyyətinə qaranti əldə etməkdən ötrü ixtisaslaşmış sığorta qorunmasına həmişə zərurət yaranır. Bu səbəblə eyni təsərrüfat subyektlərinin əmlak mənafeleləri, maraqları ortaya çıxır.

Təsərrüfatın subyektlərinin əmlak maraqları deyilən zaman o əmlaka sahib olmaq, istifadə etmək və sərəncam vermək anlaşılır. Təsərrüfat obyektlərinin əmlak maraqlarına zərər vurulması zamanı onun əmlakının məhv olmasında öz əksini tapır.

Təsərrüfatın subyektərinin əmlak maraqlarına zərər cürbəcür səbəbdən ola bilər. Əmlak sahiblərinin öz məsuliyyətsizliyindən tutmuş ta gözlənilməz, qəfil hadisələrədək. Əmlak sığortasının növlərinə tikililərin sığortası, ev əmlakının sığortası .

Sığorta işi –iqtisadi əməliyyatın spesifik növü olmaqla yanaşı ixtisaslaşmış sığortaçı sığorta üzvlərinin iqtisadi mənafelelərinə vurula bilən zərərlərə görə risklərin başdan paylanmasını səciyyələndirir. Deməli sığortalılar arasında risklərin paylaşımı dedikdə, real olaraq, sığorta fondunun yaradılması üsulu ilə dəyən zərərlərin kompensasiyasında birlikdə iştirak anlaşılmalıdır. Bu paylanmada sığortalı tərəfindən sığortaçıya zamanında sığorta haqqlarının köçürməsi olmalıdır. Bu olmadan yenidən bölgü həyata keçirilə bilməz.

Halbuki, bu sığorta tədiyyələrinin yetmədiyi halda sığorta təşkilatını dəyə biləcək ziyanın kompensasiya etmək kimi öhdəliyindən qurtarmır.

Sığortanı anlamaq üçün sığortada əsas anlayışlar vardır ki, bunlar qarşılıqlı əlaqəni tənzimləyir və münasibəti daha asanlaşdırır. Sığorta münasibətləri haqqında tam dəqiq təsəvvürümüz yaranması üçün bu anlayışlar vacib amildir. Sığorta anlayışları çoxdur. Bunlara aşağıdakılar aiddir.

Təkrarsığorta –Sığorta edənin (sığortaçının) etmiş olduğu risklərin tamamilə və ya kiçik bir hissəsinin təkrarsığortaçı ilə olunan müqaviləyə uyğun olaraq göndərilməsi və yaxud paylanmasına dayanan münasibətlərdir.

Sığorta- Sığorta olunanın sağlamlığı, həyatı, əmlakı mülki məsuliyyəti,habelə, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə bağlı olan əmlak mənfəətlərinin qorunması sahəsində yaranan risklərin bölüşdürülməsinə əsaslanan münasibətlərdir.

Sığortalı – əmlak vasitələrini və ya özünü sığorta etdirən sığorta olunan şəxsdir. Həmçinin sığorta obyektin sığortalanmasında maraqlı olan və sığorta haqqı ödəyən tərəfdir. Sığortalı sığortçı ilə qanunla müəyyən olunmuş şəkildə müqavilə bağlayan sığortalanmış fiziki və ya hüquqi şəxsdir.

Sığortaçı– sığorta və təkrar sığorta fəaliyyəti ilə məşğul olan, sığortalı ilə qanunvericiliyə uyğun olan müqavilə bağlayan hüquqi şəxs olub sığorta təşkilatıdır. Bundan əlavə sığorta müqaviləsində göstərilmiş sığorta hadisəsi üçün uyğun olaraq sığorta ödənişi edən tərəfdir.

Sığorta hadisəsi - Sığorta müqaviləsinə əsasən sığorta ödənişini, sığorta olunana və ya üçüncü şəxslərə ödənilməsi prosesidir.

Sığorta məbləği – Sığortalanmış risklər üzrə sığortaçının məsuliyyətini qanunvericilik ilə müəyyənləşdirilmiş məbləğlə göstərən son həddir.

Sığorta haqqı - sığortalının sığortaçıya qanunla müəyyən olunmuş şəkildə verməli olduğu məbləğdir.

Sığorta tarifi – istənilən obyektin qiymətinə uyğun olan sığorta faizinin dərəcəsidir. Hansı ki, sığorta tarifləri sığorta fondunun formalaşdırılmasına xidmət göstərir. Tariflər manatla ödənilir və onlardan gələn gəlir isə fonda aid edilir. Sığorta tarifləri düzgün müəyyən edilmişdirsə sığorta fondu tarazlığına təminat verir. Bu da iqtisadi baxımdan həm sığorta şirkətlərinin həm də mənafeələrinin uzlaşmasına obyektiv şərait yaradır.

Sığorta ödənişi- İstənilən sığorta hadisəsi baş verən zaman, müqaviləyə əsasən nəzərdə tutulmuş şəkildə sığortaçı tərəfindən ödənilmiş kompensasiyadır.

Sığorta müqaviləsi – sığorta olunanla ilə sığorta edən arasında bağlanan sənəddir. Bu müqaviləyə görə sığortaçı sığorta hadisəsi zamanı sığortalıya sığorta ödənişi verməli, sığortalı isə müəyyən edilmiş müddətlərdə sığorta haqqını ödəməlidir.

Sığorta şəhadətnaməsi- Sığortaçı tərəfindən sığortalıya verilən sığorta müqaviləsinin bağlanması haqqında faktı göstərən sənəddir.

Sığorta riski_– Onun baş verməsinə qarşı ehtimal olunan hadisələrdə sığorta aparılır. Sığorta riski təsadüfi, anidən olmalıdır. Risk dedikdə gələcəkdə baş verə bilən, ehtimal olunan və qanuni olan anlayış başa düşülür.

Sığorta maliyyə münasibətlərinin ən mühüm sahələrindən biri olub yenidən bölgünü həyata keçirir. Sığorta həmişə risk anlayışı ilə bağlıdır. Belə ki, risk dedikdə sığorta, sığorta dedikdə risk anlayışı ağıla gəlir. Risk olmadan bölüşdürülmədən sığorta ola bilməz.

Sığorta iqtisadi kateqoriya kimi özünəməxsus xarakterik xüsusiyyətlərə malikdir.

Sığorta zamanı yenidən bölgü münasibətləri həyata keçirilir. Sığortalanma zamanı pulun yenidən bölgü münasibət forması üzə çıxır ki, bu da gözlənilməz hadisələrin mövcud olması ilə şərtlənir. Bu xarakteristikaya görə sığorta- Sığorta zamanı qapalı bölgü münasibətləri xasdır. Qapalı bölgü münasibətləri o deməkdir

ki, sığorta fondlarında sığorta ödənişləri almaq hüququnu həmin sığorta fondlarının yaradılmasında iştirak edənlər nail ola bilirlər.

Sığortanın iqtisadi mahiyyəti ona xas olan xüsusiyyətlərində və funksiyalarında ifadə olunur. Sığorta əsasən 4 funksiyadan ibarətdir.

1. Risk funksiyası –Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi sığorta risk anlayışı ilə bağlıdır. Bu funksiya sığorta hadisələr zamanı meydana çıxan neqativ nəticələrlə bağlı zərəri təşkil edir. Zərər hər zaman meydana çıxmağa bilər hətta mütəmadi olaraq hər il təkrarlana bilər. Sığortanın qarşısına qoyulan məqsədə görə sığortaçı zərərçəkmiş təsərrüfat subyektlərinə pul yardımını etməlidir. Bu çərçivə formasında fəaliyyət həyata keçirən sığorta riski funksiyasını yerinə yetirir. Risklilik funksiyası fəaliyyəti zamanı dəyərin pul formasının məbləği təsadüf sığorta hadisələrinin baş verməsi ilə əlaqəli olaraq sığorta iştirakçıları arasında bölüşdürülür.

2. Xəbərdarlıq funksiyası – Bədbəxt hadisələr nəticəsində qarşısı alınma əməliyyatların yerinə yetirilməsi yolu ilə yaranan zərərlərin aradan qaldırılması və ya o zərərlərin dərəcəsini azaltmaq üçün sığorta fondunun bir qisminin istifadə edilməsi üzrə əlaqələri özündə cəmləyir. Sığorta nın xəbərdarlıq funksiyası sığorta risklərinin azaldılması tədbirlərini maliyyələşdirir.

3. Yığımlar funksiyası - Bu funksiya şəxsi sığorta növlərində öz əksini tapır.

4. Nəzarət funksiyası –Bu funksiyada sığorta fondu bölüşdürməklə nəzarəti təmin edir.Nəzarət funksiyası sığorta fondu vəsaitlərinin istifadəsi ilə bağlıdır. Sığorta nəzarətində qanunverici sənədlərlə həyata keçirilməsi maliyyə nəzarətinin tərkib hissəsidir. Nəzarət funksiyası dedikdə sığorta fondlarının həmçinin ehtiyatlarının istifadəsinə istiqamətlənir.

Sığorta iqtisadi kateqoriya olaraq pul vəsaitlərinin formalaşması və ondan istifadə olunmasında xüsusi səciyyə daşıyır. Sığorta işini effektiv və dünya standartlarına müvafiq olaraq inkişaf olunması Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün uğurlu fəaliyyət təcəssüm etdirir.

Sığorta işinin peşəkar səviyyədə reallaşdırılması ölkənin maliyyə şəraiti ilə əlaqə sıxlığına, minimum yaşayış səviyyəsi saxlanılmaqla sosial siyasətin vacib istiqamətlərindən olmasına fikir verilməlidir.

Hal-hazırda dünya sığortasının praktikasi təcrübəsində iki meyl vardır: sığorta edənlərin fəaliyyətinin ixtisaslaşdırılması və ümumi dünya formatda olması. Bu meyillərdən - birincisi daha çox inkişaf edən ictimai əmək bölgüsü ilə bağlıdır: uyğun əməliyyat sığorta işində də obyektiv lazımiyyətə malikdir. Son illər dövründə sığortaçıların ixtisaslaşdırılması ilə həmçinin onların universallaşdırılması meyli də geniş formada inkişafda davam edir. Bir qayda olaraq bu və ya başqa növləri ilə fəaliyyət göstərən sığortacılar fəaliyyətin bir-birinə yaxın növlərinə də mane olurlar.

1.2 Sığorta işinin tarixi təkamülü və yaranma mərhələləri

Sığortaya oxşar ilk fəaliyyətlər bizim eradan əvvəl yaranmışdır. Tədiyyə əsasında olan sığorta isə dəniz ticarətinin yaranması vaxtı ilə üst-üstə düşür.

Sığorta fəaliyyətinə dəniz ticarətinin inkişaf etdiyi yerlərdə çox rast gəlinir. Romalılar, yunanlar arasında bəzi şəxslər gəminin daşınmasında müəyyən yükə görə borc verib, gəminin limana çatdırılması risqini öz öhdəsinə götürür və gəmi geri qayıdan zaman öz pulu ilə əlavə faiz də alırdılar.

XIV əsrdə dəniz ticarətinin daha çox inkişafının İtaliyada olduğunu nəzərə alaraq sığorta təminatına bir ehtiyac duyulurdu. Dəniz sığorta anlayışı da ilk olaraq burada yaranmışdı .1424 cü ildə İlk sığorta Genuya şəhərində yaradılmışdır. Sığorta haqqında qanun isə 1435-ci ildə qəbul olunmuş Barselona fərmanı adlanır. Qədim zamanlarda Misir piramidaları, həm də firon ehramları kimi tikintilərdə iş görənlər fəhlələr bədbəxt hadisə baş verən zaman həlak olmuş yoldaşlarının və ya onların

ailələrinin xeyrinə yardım xəzinəsi təşkil edirdilər. Bu işə artıq fərdi qəza sığortasının əlamətlərinin ilkin ünsürlərini özündə göstərirdi.

Sığortanın tarixini gəmi ticarəti ilə bağlı olduğunu nəzərə alaraq gəmi ticarətinin daha çox inkişaf etdiyi İtalyada sığorta tarixi e.ə. XI-X əsrlərdə başlayır. Həmin dövrdə Aralıq dənizində dəniz ticarəti daha sürətlə inkişaf etdiyinə görə bu da öz növbəsində sığortanın ilkin formalarının inkişafı üçün şərait yaradırdı.

Daşınan yüklərin təminatı üçün müqaviləyə ehtiyac duyulurdu və bununla da ilk müqavilə 1347-ci ildə 23 oktyabr İtaliyanın Genuya şəhərində reallaşdı. Belə ki, bu müqavilə Genuya limanından “Santa Klare ” gəmisində göndərilən yükün Mayorkaya gəlməsi zamanı yaranmışdı. Həmçinin ilk sığorta şirkəti də Genuyada meydana gəlib. ¹

Sığorta işi əvvəlki dövrlərdə misal kimi Hamurapi qanunlarında aşkar olunmuş məsələlərdə göstərilə bilər.

Sonra işə Qədim Romada və orta əsrlər Avropasında dini və peşə prinsiplərinə görə məxsusi kollegiyalar, ittifaq və birliklər yarandı. Bu təsisatlara birlik və kollegiya üzvləri mütəmadi olaraq vəsaitlər verirdilər. Yavaş-yavaş sığorta vəsaitlərinin müəyyən olunmuş kassalara ödənməsi prosesi həyata keçirilməyə başlandı. Burada məqsəd ondan ibarət idi ki, sığorta üzvlərinin qarşılıqlı olaraq yardım sisteminin təşkil olunmasıdır.

Sığorta əməliyyatların kommersial xüsusiyyət olması XIV əsrdə İtaliyada gəmi ilə daşınma zamanı ticarət yüklərinin sığortalanması prosesi ilə əlaqədardır. Bu dövrdə dənizdə dəniz yolu ilə yükləri daşınan tacirlər bütövlükdə və ya qismən itki və zərərlərlə qarşılaşmaq təhlükəsindən sığortalanırdılar.

Başqa bir fakt kimi 1310-cu ildə Almaniya şəhərində “Sığorta Palatası” yaranması deyilə bilər . Bu palatanın təşkil olunma məqsədi tacir və sənətkar gildiyalarının hər bir üzvlərinin maraqlarının müdafiəsi idi. Sonra işə Avropada

¹ B.Xankişiyev “Sığorta fəaliyyətinin əsasları”, Bakı, 2006. Səh.13

sığorta sahəsində sonrakı vacib və mühüm addımlar Böyük Coğrafi Kəşflərdən atıldı. XV əsrdə dəniz sığortası kodeksi Venesiyaya verildi. Həmin dövrdən dünya təcrübəsində işini bilən professional sığorta işçilərinin yaranması söylənilirdi.

Azərbaycanda sığorta sistemi 1990-cı illərdən sonra daha geniş və azad inkişafa başladı. Təkcə dövlət sığorta şirkətləri yox özəl sığorta şirkətlərinin də sayı bu dövrdə artmağa başladı. Bu vaxtı Respublikamızda sığorta şirkətləri 38, birgə sığorta şirkətləri isə 9 idi.

Bazarın yaranması ilə bağlı olaraq, həmçinin əmttə istehsal edənlərin azadlığı, maddi məhsulların bölgüsü zamanı dövlətin inzibati təsirini birdən- birə dəyişməsi yerli sığorta bazarının meydana gəlməsini və onun tərkibinin, şəxslərə edilən sığorta xidmətlərinin sürətli şəkildə dəyişməsinə gətirib çıxarırdı.

1250-ci illərdə ilk olaraq tədiyyə şəklində sığortaya Venetsiya, Piza, Florensiya və Genuya şəhərlərində təsadüf edilir. Həmçinin bu dövrdə sığorta işində bağlanacaq müqavilələrə də rast gəlinir. Bununla da sığortaya hər hansı bir hadisədən yarana biləcək zərər və ziyandan qorunma və həmin zərərlərin ödənilməsi başa düşülür. Daha sonra 1370-ci illərdə təkrar sığorta anlayışına rast gəlinir ki, həmin vaxtlarda təkrar sığorta yaranmış və inkişaf etmişdir.

Təkrar sığorta –Müəyyən olunmuşsığorta sığorta şirkətinin risklərinin başqa sığorta şirkətlərinə göndərilməsidir. Bu zaman yaranan risklərin məsuliyyətinin çox olması ilə şirkət bu yükü təkrar sığorta vasitəsi ilə digər sığorta şirkətinə ötürür.

Azərbaycanda sığorta işinin təşkili XIX əsrin ortalarında başlamışdır. Azərbaycanda sığorta kapitalist istehsal münasibətləri neft sənayesinin yaranmasına və biznes intensivləşməsinin inkişafı ilə bağlıdır. O dövrdə xarici ölkələrin şirkətlərinin filialları açılmışdır. Azərbaycan sığorta ilə məşğul olan gəmilərin sığortası, eləcə də sığorta evi "Repman və Rustt" ilə təmsil olunan Almaniya "Nordutcher Lloyd" şirkəti "Rusiya Lloyd" və iki Britaniya nümayəndəliyinin xüsusi ingilis şirkəti "Lloyd" nın törəməsi fəaliyyətə başlayıb.

Sığortanın yaranması çox qədim zamanlara dayanır. Belə ki, sığortaya bənzər fəaliyyətlərə e.ə III-IV minilliklərdə rast gəlinir.

Azərbaycanda sığortanın inkişaf dövrü 3 mərhələni əhatə edir. 1917-ci il oktyabr inqilabından əvvəlki, inqilabdan sonrakı (1917-1990) və 1990-cı ildən başlayan müasir dövr. Oktyabr inqilabından əvvəl Bakıda sığorta işi öz inkişafını başlamışdı. Sığorta işi Bakıda inqilabdan qabaq inkişaf etmiş sahələrdən biri idi. Artıq bu dövrdə Bakıda 18 sığorta cəmiyyətinin fəaliyyətinə rast gəlinirdi. Həmin vaxtlarda «Rus sığorta cəmiyyəti» ən böyük sığorta cəmiyyəti kimi fəaliyyət göstərirdi. Xəzər dəniz yük gəmilərinin sığortası Bakıda sığorta işinin əsasıdır.

Bu zaman rus sığorta şirkətlərinə daha çox üstünlük verilmişdi. 1912-ci ilin tarixinə görə Bakıda 30 sığorta cəmiyyəti və agentliyi fəaliyyəti izlənilirdi. Elə bu dövr üçün ingilis, alman şirkətləri, habelə bir çox Rusiya sığorta təşkilatlarının fəaliyyətləri reallaşmışdır. Azərbaycanda sığorta işinin ilk vaxtlarında məşhur sənayeçilər, Dövlət Bankı şöbəsinin uçot-ssuda komitəsinin üzvləri olan Hacı Zeynalabdin Tağıyev, Ələkbər Dadaşov, Musa Nağıyev, Ələkbər Dadaşov və digərləri var idi.

Azərbaycanda oktyabr inqilabınadək xarici sığorta şirkətlərin filialları, həmçinin şöbələri fəaliyyətlərini davam etdirirdilər.

Azərbaycanda oktyabr inqilabınadək xarici sığorta şirkətlərin filialları, həmçinin şöbələri fəaliyyətlərini davam etdirirdilər.

İnqilabdan sonrakı dövr 1921-ci il Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasında yerli Dövlət Sığorta idarəsi meydana gəldi. SSRİ dağıldıqdan sonra 1991-ci il Azərbaycan öz müstəqilliyini əldə edərək, Azərbaycan Dövlət Sığorta şirkəti adı altında meydana gəldi. Bu sığorta idarəsi Azərbaycanda da sığorta xidmətini yerinə yetirmişdir. 1922-ci il tarixində dövlət sığortası təsərrüfat hesabına keçmişdir.

Respublikamızda 1990-ci ildən sonra sığorta işi azad şəkildə fəaliyyət göstərməyə malikdir.

Sığorta, maliyyə kimi, pul gəlirlərinin və əmanətlərinin bölüşdürülməsi və yenidən bölüşdürülməsi prosesində müvafiq pul köçürmə fondlarının formalaşdırılması və istifadəsində pul dəyərinin hərəkəti ilə şərtlənir.

Sığorta risklərin yaranma ehtimalının qiymətləndirilə biləcəyi və zərərin kompensasiyası üçün sığortaçılardan müəyyən maliyyə təminatı olan hallarda həyata keçirilir. Bu mənada sığorta, pul iqtisadiyyatının və alış-verişin inkişafı ilə ortaya çıxdı

Sığorta fəaliyyətində lisenziyalaşdırma sığortada olan təsnifatlaşdırma anlayışı ilə möhkəm bağlıdır. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində siniflər yox sığorta növü deyilən anlayış mövcuddur. Sığorta fəaliyyətinin Azərbaycan lisenziyalaşdırma sistemi sığorta sahələrinin ayrılması daha sonra isə sığorta fəaliyyətinin prinsipcə növlərinin ayrılması üzrə qurulmuşdur.

Bazar sığorta təşkilatı fəaliyyət növləri siyahısını genişləndirmək məqsədi ilə lisenziya almaq üçün müraciət edirsə, o zaman həmin təşkilat bu fəaliyyət növləri üçün üstünlük təşkil edən «sığorta» sənədlərinin, həmçinin, müəyyən olunmuş normativ qiymətlərə sığortaçının aktiv və öhdəliklərinin uyğun olmasına, qanunvericiliyin tələblərinin sığortaçı tərəfindən icra edilməsi səbəbindən, sığorta fəaliyyətinin genişləndirilməsi üçün imkan verən sığorta təşkilatı öhdəliklərindən yetərincə sərbəst olan aktivlərin mövcud olmasına böyük diqqət verilən maliyyə sənədlərini təqdim edir.

1.3 Sığorta bazarının formalaşması xüsusiyyətləri

Azərbaycanda sığorta sahəsi son vaxtlar xeyli inkişaf etmişdir. Hal-hazırda sığorta cəmiyyət və təşkilatlarının yaranması həmçinin sığortanın yeni növlərinin yaranması buna sübutdur. Azərbaycanda sığorta bazarı gəlirli bir sahədir amma sığorta bazarında maliyyə vəsaitinin yeterincə olmaması hər hansı bir təsərrüfat zamanı yaranan hadisənin zərərinin ödənilməsində acizdir.

Sığorta bazarının formalaşması prosesi əmtəə təsərrüfatının inkişaf tempindən asılıdır. Respublikamızda Sığorta işinin təkmilləşməsi və geniş iqtisadi islahatlar üzərinə keçirilməsində sığorta bazarının inkişafı ilə bağlıdır. Sığorta bazarında istifadə edilən əmtəə isə sığorta xidmətidir. Sığorta bazarında məqsəd potensial sığortaçılar üçün lazımı olan sığorta xidmətlərin yaranmasını stimullaşdırmaqdır. Sığortaçılar arasında sərbəst qiymət hökm sürdüyü üçün müxtəlif tarif dərəcələri tətbiq olunur bununla da, sığortaçılar arasında rəqabət artımı sürətlənir.

Sığorta bazarı, bazar münasibətləri subyektlərinin rahatlığını , onların sığorta xidmətinin alışı-satışı sektorunda bərabərhüquqlu olmasını nəzərdə tutur.

Respublikada sığorta bazarının əvvəlki fəaliyyətinə nəzər salsaq, onu deyə bilərik ki, XIX əsrin ikinci yarısından kapitalizmin inkişafı sığorta bazarının geniş şəkildə fəaliyyət göstərməsinə səbəb idi. Azərbaycanda sığorta bazarı təkrar sığorta müqavilə sistemi ilə əvvəlcə Rusiya bazarına , oradan da dünya sığorta bazarına giriş etmişdir. Ölkənin mütəmadi olaraq sığorta əlaqələrini sığorta nəzarəti tənzimləyirdi. Sonralar isə bu sistem fəaliyyətinə son qoyuldu və yerində dövlət sığorta inhisarı yarandı . Sığorta sahəsində inhisarçılıq halların baş verməməsi üçün tədbirlər görülür hansı ki, dövlət iqtisadi sahədə sanksiyalar həyata keçirir.

Sığorta bazarı genişlənməsi onun inkişafı ilə əlaqəlidir. Sığorta xidmətləri bazarında satıcılar kimi sığorta müqaviləsini bağlayan sığortaçılar, təkrar sığorta təşkilatları, sığorta birlikləri fəaliyyət göstərir.

Sığorta bazarında proseslərdə iştirak edən vasitəçilərə sığorta agentlikləri və brokerlər aiddir. Onların sığorta müqaviləsi könüllü formada həyata keçirilir. Bu vasitəçilər sığorta hadisəsi baş verən zaman sığorta məbləğinin əldə edilməsi üçün sənədlərin alınmasında sığortalılara köməkçi olurlar. Brokerlərin agentliklərdən fərqi sığortalıların adından fəaliyyət etməsidir.

Sığorta bazarının formalaşmasında sığorta xidmətlərinin də böyük rolu vardır.

Sığorta xidmətləri sığorta bazarında olan dəyərlərə malik olmalıdır:

- 1) İstehlak dəyəri
- 2) Mübadilə dəyəri

İstehlak dəyər sığorta ödənişinin formasında reallaşan sığorta müdafiəsi təminatını özündə göstərirdi.

Mübadilə dəyər isə sığorta ödənişlərində göstərilən sığorta xidmətinin qiyməti başa düşülür.

Sığorta xidmətləri qiymətində sığorta xidmətinin həyata keçirilməsi üçün sərf olunan zəruri xərclər özünü göstərir və bu sığorta işinin yerinə yetirilməsi ilə müəyyənləşir.

Sığorta xidmətinin qiyməti yüksək olduğu zaman, sığortaçı rəqibləri ilə müqayisə olunaraq səmərəsiz vəziyyətə düşür. Sığortaçının xidmət qiyməti idarəetmə məsrəflərinin miqdarı və gəlirdən bilavasitə bağlıdır.

Sığorta bazarının inkişafı üçün tələb hər zaman təklifdən çox olmalıdır. Cəmiyyətin sığortaya olan maraq rəngbərəng və çoxşaxəlidir.

Sığorta marketinqi prinsip olaraq iqtisadi həyatın sahələrində olan marketinq prosesindən fərqlənir. Bazarın ətraflı, dəriniyə öyrənilməsi və bazarın hal-hazırkı vəziyyətinə fəal təsiri marketinqin əsas prinsipləridir.

Marketinq üç səviyyədə fəaliyyəti istiqamətlənir. Bununla da sığorta təşkilatlarının məqsədləri işlənilib hazırlanır.

Sığortaçılar və sığortalılar sığorta bazarında iştirak edən müstəqil subyektlərdir.

Sığorta sahəsi sığorta bazarında fəal iştirak edən onun iştirakçılarından və nəzarət orqanından təşkil olunmuşdur. Sığort bazarında professional iştirakçılara daxildir: sığortaçılar, sığorta vasitəçiləri, təkrarsığortaçılar, aktuarilər, müstəqil auditorlar, müstəqil ekspertlər və s. Sığorta bazarının başqa iştirakçılarna isə aiddir: sığortalılar, sığorta olunanlar, maraqlı şəxslər və s.

Azərbaycanın sığorta bazarında beynəlxalq sığorta təcrübəsindən fəqli olan tendensiyalar müşahidə olunur. Qeyri- həyat sığortasının sığorta məhsulları həcmində birinci yerə aid olması dövlətin sığorta bazarının özünə aid xüsusiyyətlərindəndir. Son illər ərzində bu sığorta məhsulu cəmi sığorta haqlarının 87-92% xüsusi çəkisinə malik olub. Həyat sığortasının ümumi sığorta müqavilələrində payı isə 5 faizdən çox deyil. Halbuki inkişaf etmiş sığorta bazarlarında bazarın 55-60%-i həyat sığortası hesabına formalaşır.

Nəzərə alsaq ki, dünyada həyat sığortasının bütün növləri yığım xarakteri daşıyır, o cümlədən vətəndaşların maddi vəziyyətlərinin yaxşılaşdırılmasına xidmət edir, Azərbaycanda əksinə bu sığorta növü üzrə daxilolmalar ildən-ilə azalır. Sığorta haqlarının həcmində həyat sığortası çox aşağı, əhəmiyyətsiz göstəricilərlə ifadə olunur.

Sığorta bazarının inkişafı tələbin təklifdən daha çox olmasını zəruri edir. Sığorta bazarı həm MDB, həmçinin beynəlxalq bazara çıxmalıdır. Ölkəmizdə sığorta bazarının keçmiş fəaliyyətinə diqqət yetirsək onu deyə bilərik ki, sığorta

bazarının strukturları XIX əsrin ikinci yarısından geniş formada fəaliyyət həyata keçirirdi. Sığorta nəzarəti sistemi fəaliyyət göstərirdi ki, bu da öz növbəsində sığorta münasibətlərini tənzimləyirdi. İnkişaf etmiş bazar ölkələri arasında inhisarçılıq imkanlarına görə on və ya daha artıq rəqiblərin iştirakı olan sahələr təhlükəsiz hesab edilir.

Keçid dövründə respublikada «Milli Bank»ın yaranması, milli valyutanın tətbiq edilməyə başlanılması, bərabər sığorta bazarının inkişafını daha da sürətləndirir. Yerli xüsusiyyətləri nəzərə almaq şərti ilə sığorta sistemi aktuallaşır kommersiya siyasəti həyata keçirməyə şərait yaranır

Bazar əlaqələrin yeni şərait vaxtı sığortanın təşkili prinsiplərində çox dəyişikliklər həyata keçirilirdi. Onun fəaliyyətində inhisarın yoxa çıxdığı, sığorta bazarının formalaşdığı, insanlar arasında sığorta xidmətlərinin yayıldığı və onun keyfiyyətinin çoxtərəfli artması üçün imkan yarandığı, sığorta şirkətlərinin sabit maliyyə məsələlərinin həll olunduğu vaxtda sığortanın rolunu və yerini göstərməyə can atılırdı.

Ölkəmiz Dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonar zamanla milli sığorta bazarının inkişafı baş vermişdir. Nəticədə sığorta ödənişləri və tədiyyələrində artım olmuşdur. Belə ki, bir vaxtı qeyd edək ki, milli sığorta bazarında yalnız 2000-ci ildə 456256 sığorta müqaviləsi bağlanmış, 77,6 mld. Manat sığorta bazarında tədiyyəsi yığılmışdır. Onu da qeyd edək ki, Azərbaycan milli sığorta bazarında yığılan tədiyyələr 2000 –ci ildə ÜDM-nin 0,35%-ni təşkil etmişdir. Ümumiyyətlə respublikamızın sığorta bazarındakı vəziyyəti sığorta tədiyyələri və ödənişlərində özünü daha çox əks etdirir.

Sığorta bazarı sığorta xidmətinə olan tələb və təklifin çoxluğuna görə daxili, xarici və beynəlxalq sığorta bazarına ayrılır.

Konkret sığortaçıları tərəfindən sığorta xidmətlərinə tələbatı olan və tələbatın ödənilməsi yerli bazar və daxili sığorta bazarıdır. Milli sığorta bazarlarını yaradır. Bu

bazarda iştirak edən iştirakçılara sığortaçılar, birgə sığortaçılar, təkrar sığortaçılar və xarici sığortaçılar da aid oluna bilər.

Xarici bazar - Daxili bazarın sərhədlərindən kənarında yerləşən və regionun sərhədləri xaricində bir –biri ilə qarşılıqlı əlaqələr olan sığortalıların və sığortaçıların göstərdiyi fəaliyyətdir .

Beynəlxalq sığorta bazarına gəldikdə isə dünya təsərrüfatı miqyasında hüdudlaşan sığorta və təkrar sığorta fəaliyyətini əks etdirir.

Sığorta bazarını onlarsız təsəvvür etmək olmaz. Hansı ki, sığorta bazarının iştirakçılarıdır. Bunlar satıcılar və alıcılarıdır.

Sığorta bazarı iki sistemin dialektik vəhdətindən ibarətdir.

1)Daxili sistem

2)Xarici mühit

Daxili və xarici sistem bir-biri ilə qarşılıqlı formada fəaliyyət həyata keçirir və bir-birlərinə qarşılıqlı şəkildə təsir göstərirlər .

Daxili sistemə sığorta kompaniyasında olan bazar sisteminin mahiyyətini ifadə edən dəyişənlər aiddir. Sığorta kompaniyaları tərəfindən idarə olunan dəyişənlərə sığorta məhsulları, tariflərin uyğunlaşa bilən sistemi və sığortaçının şəxsi infrastrukturunu aiddir.

Bazarın xarici mühiti isə bazarın daxili sistemini əhatə edən həm də ona təsir edən qüvvələrin qarşılıqlı fəaliyyət mexanizmidir. Belə ki, Sığortaçı özünün kommersiya işlərini planlaşdırarkən bunu xarici mühit şəraitində edir. xarici mühitin isə müdafiəsinin tətbiq olunması üçün çox sayda şans və imkanlar vardır. Sığorta bazarı sanki , bir orbitə bənzəyir.Hansı ki, daxili və xarici qüvvələrin qarşılıqlı fəaliyyətdə olduğu bir sistem kimi sığorta xidmətlərinin potensial istehlakçıların ətrafında dövr edən və eləcə də daxili və xarici qüvvələrin, onların qarşılıqlı fəaliyyətinin dinamikasını əks etdirən orbitə oxşayır.

Sığorta bazarının inkişafı bazarda gerçəkləşən məhsulun növündən birbaşa asılıdır. Sığorta bazarın fəaliyyətinə təsir göstərən eləcə də inkişafını təmin edən başlıca amillərə ölkənin iqtisadi vəziyyəti, əhali gəlirləri, sığorta şirkətlərinin sabitliyi, həmçinin, onun ödəmə qabiliyyətinə malik olması, sığorta xidmətlərinin səviyyəsi, və növü, ixtisaslı kadrların olması aiddir. Sığorta bazarının inkişafına əhali gəlirləri əhəmiyyətli şəkildə təsir edir. Belə ki, bizim gəlirimiz maddi və sosial tələbatımızı tam ödəyirsə, biz o zaman sosial təminatımız üçün əmlak mənafeələrinin sığortalanmasını zəruri hesab edəcəyik. Bununla da əldə etdiyimiz gəliri sığorta haqqı ödəməklə sığorta müqaviləsi bağlamağa üstünlük verəcəyik.

Sığorta bazarının inkişafı üçün əhaliyə müəssisə və təşkilatlara edilən sığortanın xidmətlərinin çoxalmasında sığorta birlikləri üçün eyni şərait yaradılmalı, sığortalılar qarşısında öhdəlik borclarını yerinə yetirilməlidir. Sığortalıların və sığorta bazarını iştirakçılarının, habelə dövləti hüquq mənafeələrinin qorunması təmin edilməlidir.

Sığorta bazarının yaradılmasında əsas məqsəd respublikada sığorta işinin maliyyə, iqtisadi və hüquqi baza yaratmaq, iqtisadi sabitliyin və yerli iqtisadi təhlükəsizliyin mühim amillərindən biri kimi sığortanın rolunun yüksəldilməsi, sığorta bazarının, sığorta təşkilatlarının hal-hazırkı qanunvericiliyin tələblərinə əməl olunması üzrə fəaliyyəti üzərində dövlət nəzarəti sisteminin gücləndirilməsinin təmin edilməsidir. Bu məqsədlə də sığorta şirkəti inkişafa nail olur.

Ölkənin sığorta bazarı potensial imkanlarına görə perspektivli maliyyə bazarlarından hesab olunur. Azərbaycan, bazar iqtisadiyyatının formalaşmasına yönəldilmiş fəalliyəti aktiv şəkildə həyata keçirir, sığorta isə bazar elementlərinin əsas hissəsi və pul axınının dövriyyəsinə təmin edən pul-kredit mexanizminin ən aktiv ünsürlərindən biri olduğuna görə, bu prosesi daha da gücləndirir.

II Fəsil. Azərbaycanca sığorta işinin müasir vəziyyəti

və onun qiymətləndirilməsi

2.1 Azərbaycanca sığorta işinin formalaşması xüsusiyyətləri

Azərbaycanda müasir yaşam dövrümüzə vacib məsələlərdən biri sığorta işi və onun bizim həyatımızda aldığı yerdir. Azərbaycanca sığorta işini düzgün qaydada həyata keçirmək üçün sığorta fəaliyyəti haqqında qanun qəbul edildi. Bu qanun 25 iyun 1999-cu ildə reallaşdırılmışdır. Bu qanun sığorta işinin inkişaf tempini və düzgün formada həyata keçirilməsini müəyyən edir.

Respublikamızda sığorta təşkilatları qanunvericiliyə uyğun olaraq təşkilati-hüquqi formalarda yaradıla bilər. Sığortaçının iştirakçıları hüquqi şəxslərə münasibətdə öhdəlik hüquqlarına və onların yeni hüquqi şəxslərin əmlaklarına münasibətdə əmlak münasibətlərinə sahibdirlər.

Azərbaycanda sığorta təşkilatları səhmdar cəmiyyətləri və məhdud məsuliyyətli cəmiyyət təşkilati-hüquqi formalarda özünü göstərmişdir.

Məhdud məsuliyyətli cəmiyyət bir və daha çox iştirakçı tərəfindən qurula bilər amma onlar cəmiyyətin öhdəliklərinə görə cavabdeh deyildir.

Əlavə məsuliyyətli cəmiyyət məhdud məsuliyyətli cəmiyyətdən bununla fərqlənir ki, əlavə məsuliyyətli cəmiyyətin iştirakçıları hansı ki, nizamnamə kapitalına qoyulan əmanətlərin bölünən miqdarında onların reallaşdırdığı fəaliyyətdən yaranan cəmiyyətin öhdəliklər üzrə özünün üzərinə əlavə məsuliyyət götürürlər.

Səhmdar cəmiyyət nizamnamə kapitalı həm sənədləşdirilmiş həm də sənədləşdirilməmiş formada buraxılan səhmlər qovluğu şəklində yaranan müəsisənin təşkilati-hüquqi formasını özündə əks etdirir.

Məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlə qapalı məsuliyyətli cəmiyyət arasında bənzərliklər çoxdur. Belə ki, bu bənzərliklər səhmdarların sayından, səhmlərin üçüncü şəxslərə özgəninkiləşdirilməsinin məhdud hüququndan ibarətdir.

Sığortanın formalaşması ona yaranan tələblərdən irəli gəlir ki, bu tələblərimiz də öz növbəsində sığorta riskindən öz əmlaklarımızı qorumaqdan ötəri meydana çıxır. Əmlak sığortası maraqlarımız sığortanın formalaşmasına təkan verən səbəblərdəndir. Əmlak sığortasına gəldikdə isə ona tikililərin sığortası, ev əmlaklarının sığortası, heyvanların sığortası, nəqliyyat vasitələrinin sığortası aiddir.

Tikinti sığortası dediyimiz zaman yarımçıq yəni, tikintisi tam sona çatmayan istər iş yeri, istər yaşayış binası, istərsə də yol, körpü və s. tikililərin sığortası başa düşülür. Bu tikililərin sığortasının edən zaman sığorta polisindən istifadə edilir. Belə ki, bunların örtümünə zəlzələ, qasırğa, partlayış, sel, oğurluq kimi hal və vəziyyətlər aiddir.

Ancaq layihə məhdudluğu və onların nöqsanları, müharibə, xarici dövlətlərin zəbti kimi hallar sığortanın örtümünə aid deyildir. Amma sığorta edən şəxs öz istəyi nəticəsində sığorta ödənişləri edərək sığorta örtümündən istifadə etmək hüququna sahib ola bilər. Tikinti sığortasında nəyinki tikiliyə, həmçinin tikili üçün istifadə olunan tikili materiallarına, dəzgah və avadanlığa edilən zərərlər də aiddir.

Sığortanın vaxtı isə sığorta şəhadətnaməsində qeyd olunur. Bu vaxt tikintiyə başlayan gündən sifarişçiyə təslim verilən günədək olan vaxt aralığı müddətini təşkil edir.

Ev əmlakının sığortalanması hadisəsi könüllü fəaliyyət sayılır və könüllü formada həyata keçirilir. Burada sığorta obyektləri təsərrüfat zamanı istifadə edilən, məişət tələblərini təmin edən istehlak əşyasıdır. Ev əmlakı sığorta edən zaman müqavilə bağlanılır ki bu da iki cür həyata keçirilir. Ümumi və xüsusi müqavilə ilə sığortalanma reallaşır. Xüsusi müqavilə əsasən qiymətli metallardan hazırlanmış məmulatlar, əlvan daşlar, əlvan daşlar, şəkillər, nadir əşyalar, kompyuter və s başqa əşyalar sığortalanma əşyası sayılır.

Sığorta olunmuş ev əşyaları bədbəxt hadisələr, yanğı, partlayış, su və kanalizasiya sistemində yaranan qəzalar, üçüncü şəxslərin qəsdən ziyan törətmələri nəticəsində dəyən zərərlərə görə sığorta kompensasiya olunur.

Evin əmlakına aid olan əşyalar şəxsin daimi olaraq yaşadığı məkanda sığorlanır. Amma sığortalı müqavilə müddəti qurtarmamış daimi yaşadığı yeri tərk edərsə, sığorta olunmuş əmlak bütünlükdə və ya bir qismi müqaviləyə uyğun müddətin bitməsinə kimi yeni məkan üzrə sığortalanmış olur.

Nəqliyyat vasitələrinin sığortalanması iki formada həm könüllü həm də icbari formada sığortalanır. Yük və minik avtomobilləri, yük- sərnisin maşınları, mikroavtobuslar, motosikllər, təyyarələr, yaxtalar, katerlər, gəmilər və s. nəqliyyat vasitələri kimi nəzərə alınır. Nəqliyyat vasitələrinin iki halda sığortalanması həyata keçirilə bilər.

İlk halda istisnaları nəzərə almasaq müqavilədə göstərilən sığorta hadisələri nəticəsində meydana çıxan zərərlərin bütövlükdə qarşılınması işinə diqqət edilir.

İkinci halda o vaxt istifadə olunur ki, bədbəxt, faciəli hadisələrin baş verir hansı ki, yanğı, partlayış yerüstü və yeraltı su qəzaları və s hadisələr nəticəsində dəyən zərər qarşılınır. Burada sığorta ödənişləri nəqliyyatdan və sığorta variantından asılı olaraq müvafiq olaraq qəbul edilmiş dərəcə ilə reallaşdırılır. Nəqliyyat vasitəsi sığortalanmasında sığorta haqqı hər ay və ya ildə bir dəfə olaraq ödəniş olunur.

Sığorta formaları iki formada həyata keçirilir: Könüllü və İcbari Respublikamızda İcbari sığorta qanunla müəyyən olunmuşdur. Belə ki, avtomobillərin sığortası məcburi formada həyata keçirilir. Müvafiq qanunla müəyyən edilir. Burada sığortaçı uyğun obyektləri sığorta etdirməyə, sığortalı olan şəxslər isə müəyyən olunmuş sığorta tədiyyələri ödəməkdə məsuliyyətlidir. İcbari sığortanın həyata keçirilməsi sığorta tədiyyələrin ödənməsi ilə bağlı deyil.

Könüllü sığorta- könüllü sığorta etirən şəxsin təminatı onun arzu və istəyi ilə bağlıdır. Könüllü sığorta yalnız bir dəfə dövrü olaraq ödəniş etməklə həyata keçirilir. Könüllü sığorta həmişə sığorta müddəti ilə məhdud olunur.

2017-ci il yanvar-dekabr ayları üçün hesablanmış sığorta haqları və ödənişləri

Sığorta sinifləri	Sığorta haqları	Sığorta ödənişləri
könüllü sığortalar üzrə - cəmi :	375 231 473,05	199 424 892,20
o cümlədən:		
Həyat sığortası üzrə	177 855 771,53	126 406 920,10
o cümlədən:		
həyatın ölüm halından sığortası	37 942 389,49	2 351 493,47
həyatın yaşam sığortası	137 927 658,08	124 045 576,63
annuitet sığortası	0,00	0,00
əmək qabiliyyətinin sığortası	1 868 207,33	0,00
sağalmaz xəstəliklərdən sığorta	117 516,63	9 850,00
Qeyri-həyat sığortası üzrə	197 375 701,52	73 017 972,10
o cümlədən:		
Şəxsi sığorta	90 538 533,47	53 830 176,34
o cümlədən:		
fərdi qəza və xəstəlik sığortası	4 272 657,13	451 793,77
tibbi sığorta	83 165 692,02	53 002 789,25
xaricə səfər edən vətəndaşların sığortası	3 100 184,32	375 593,32
Əmlak sığortası	106 837 168,05	19 187 795,76
o cümlədən:		

əmlakın sığortası	87 517 481,11	16 397 809,71
<i>o cümlədən:</i>		
əmlakın yangından və digər risklərdən sığortası	37 813 447,92	2 214 389,85
avtonəqliyyat vasitələrinin sığortası	22 546 881,10	10 873 820,43
dəmiryol nəqliyyatı vasitələrinin sığortası	310 542,80	0,00
hava nəqliyyatı vasitələrinin sığortası	10 561 901,20	0,00
su nəqliyyat vasitələrinin sığortası	7 595 516,76	0,00
yüklərin (nəqliyyat) sığortası	3 257 520,74	76 021,07
kənd təsərrüfatı bitkiləri məhsullarının sığortası	1 325 679,01	1 419 365,96
kənd təsərrüfatı heyvanlarının sığortası	3 009 102,66	94 992,40
əmlakın sığortası ilə bağlı digər siniflər	1 096 888,92	1 719 220,00
<i>o cümlədən :</i>		
işçilərin dələduzluğu sığortası	1 047 996,92	1 719 220,00
pul və pul sənədlərinin saxtalaşdırılmasından sığorta	48 892,00	0,00
titul sığortası	0,00	0,00
mülki məsuliyyətin sığortası	19 310 327,34	2 789 986,05
<i>o cümlədən:</i>		
avtonəqliyyat vasitələri sahiblərinin mülki məsuliyyətinin sığortası	1 211 101,04	101 075,60

dəmiryol nəqliyyatı vasitələri sahiblərinin mülki məsuliyyətinin sığortası	0,00	0,00
hava nəqliyyatı vasitələri sahiblərinin mülki məsuliyyətinin sığortası	4 458 964,61	1 532 610,00
su nəqliyyatı vasitələri sahiblərinin mülki məsuliyyətinin sığortası	249 196,62	0,00
yük daşıyanın mülki məsuliyyətinin sığortası	28 909,49	75 935,99
mülki-hüquqi müqavilə üzrə mülki məsuliyyətin sığortası	0,00	0,00
peşə məsuliyyətinin sığortası	1 949 422,54	500,00
işəgötürənin məsuliyyət sığortası	1 183 546,00	9 423,29
ümumi mülki məsuliyyətin sığortası	10 229 187,04	1 070 441,17
hüquqi xərclərin sığortası	0,00	0,00
kredit sığortası	90,00	0,00
<i>o cümlədən:</i>		
kreditlərin sığortası	90,00	0,00
ipoteka sığortası	0,00	0,00
qarışıq maliyyə risklərinin sığortası	9 269,60	0,00
<i>o cümlədən:</i>		
əmlakın bazar dəyərinin düşməsi riskindən sığorta	0,00	0,00
işin dayanması ilə bağlı	9 269,60	0,00

risklərdən sığorta		
İcbari sığortalar üzrə -cəmi	181 635 105,55	57 684 705,24
o cümlədən:		
Həyat sığortası üzrə	33 165 399,01	4 226 402,16
o cümlədən:		
İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta	33 165 399,01	4 226 402,16
Qeyri-həyat sığortası üzrə	148 469 706,54	53 458 303,08
o cümlədən:		
nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası	0,00	0,00
sərnişinlərin icbari sığortası	0,00	0,00
icbari ekoloji sığorta	0,00	0,00
yanğından icbari sığorta	0,00	0,00
MM deputatların icbari şəxsi sığortası	121 235,00	0,00
tibbi personalın AİDS-dən sığortası	0,00	0,00
hərbi qulluqçuların dövlət icbari şəxsi sığortası	15 147 674,00	4 482 960,00
məhkəmə və hüquq-mühafizə orqanları işçilərinin dövlət icbari şəxsi sığortası	12 260 440,00	1 360 077,00
dövlət qulluqçuların icbari sığortası	0,00	0,00
diplomatik nümayəndələrin icbari sığortası	0,00	0,00

auditorların peşə məsuliyyətinin icbari sığortası	8 029,50	0,00
daşınmaz əmlakın icbari sığortası	27 928 380,98	2 828 107,21
daşınmaz əmlakın istismarı ilə bağlı mülki məsuliyyətin icbari sığortası	296 073,69	23 533,47
avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası	92 604 047,37	44 763 625,40
sərnişinlərin icbari fərdi qəza sığortası	103 826,00	0,00
YEKUN	556 866 578,60	257 109 597,44

Mənbə: www.fimsa.az

Azərbaycan Respublikasında sığortaçı sığorta fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün sığorta nəzarəti orqanından lisenziya almalıdır. Belə ki, sığorta fəaliyyəti ilə məşğul olan hər bir şəxs üçün zəruridir. Hər hansı bir sığortaçı lisenziya alana kimi sığorta əməliyyatları ilə məşğul ola bilməz. Buna görə sığorta fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılması çox vacibdir. Əks halda sığorta təşkilatı Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə uyğun olaraq sığortaçı hesab edilmir. Lisenziya təcrübəsində sığortaçının könüllü əmlak sığortasını reallaşdırması onu göstərir ki, sığortaçı əmlakını yanğından, risklərdən və s. qorunmaq hüququna malikdir.

Sığorta işinin inkişafı, əhalinin sosial müdafiəsinə təminatların yaradılması üçün « Ekoloji icbari sığorta haqqında » , « Sərnişinlərin icbari sığortası haqqında » , «Yanğından icbari sığorta haqqında » Azərbaycan Respublikasının qanunları qəbul edilmişdir. ²

² B.Xankişiyev "Sığorta fəaliyyətinin əsasları", Bakı, 2006. Səh.38

Müasir şəraitdə dövlət büdcəsinin formalaşmasının sığorta şirkətlərinin fəaliyyətləri ilə sıx bağlıdır. Sığorta sahəsindən əldə edilən sığorta ehtiyatları hesabına onların seçimi ilə dövlət qanunveriliciyinə əsasən dövlət qiymətli kağızların satın alınmasına, bank və digər kredit təşkilatlarındakı depozit hesablarda yerləşdirilməsinə, daşınmaz əmlakın alınmasına qanunvericiliklə qadağa qoyulmayan sair sahələrə investisiya qoyula bilər. Beləliklə, investisiya qoyuluşlarının həyata keçirilməsi nəticəsində investisiya müqaviləsində müəyyən edilən həcmdə gəlir əldə etmək şansı qazanır. Belə ki, gəlir əldə edilir bununla da dövlət büdcəsinə vergi ödəmələrinin artımı müşahidə edilir.

Sığorta işinin müasir dövrdə təşkil olunmasının əsas başlıca cəhətləri sığortanın inhisarsızlaşdırılmasıdır. Sığorta işində tək dövlət sığortası yox, həmçinin səhmdar cəmiyyətlər, korporativlər və başqa təşkilatlar tərəfindən reallaşdırılan sığorta yaranıb inkişaf etməyə başlayır.

Sığortanın təşkili olunması formasında sığorta edənlərin nizamnamə kapitalının düzənləşdirilməsində qaydasını kimlərin sığorta işini həyata keçirmək hüququnun əldə etməsi, hansı səhmlər hesabına nizamnamə kapitalının formalaşmasının təşkilini müqayisə etmək lazımdır. Habelə ölkədə fiziki şəxslərin, yerli hüquqi şəxslərin və sığorta şirkətlərinin yaradıcısı kimi xarici sığortaçıların olması üçün hansı tələblərin yerinə yetirilməsini öyrənmək lazımdır.

Bazar iqtisadiyyatı vəziyyətində sığorta əməliyyatlarının nizamlanması və ona nəzarət olunmasına çox böyük zərurət var .

Dövlət nizamlanmasının məqsədi sığorta xidmətlər bazarının əlverişli fəaliyyətinə imkan yaratmaq və fərqli təşkilati-hüquqi sığortaçıların fəaliyyəti üçün zəruri imkanın yaranması, sığortalıların maraqlarının qorunması təmin edilməlidir.

Sığorta işinin prosesi vaxtı meydana gələn paylayıcı münasibətlərin cəhətləri sığortaya belə tərifin adlanması imkan yaradır.

Sığorta, sığorta fondundan daha erkən yaranmışdır. Hansı ki, cəmiyyətin inkişafının ilkin pilləsində, sığorta fondunun formalaşması baş vermədən zərərin ikitərəfli formada bölüşdürülməsi reallaşır.

Sığortanın, sığorta fondunun vəsaitlərinin cəmlənməsinə olan istəyi sığorta işinin təşkil olunmasının vacib prinsiplərindən biridir. Hansı ki, bu prinsip qeyri dövlət sığorta şirkətlərinin üzvləri üçün öndə gedən olmalıdır.

Sığorta sinifindən olan obyektiv iqtisadi zərurət təsərrüfat zəncirlərinin və əhalinin ailələrinin əmlaka olan maraqlarının fərqliliyinə söykənir. Ölkənin xalq təsərrüfatının inzibati yolla fəaliyyət göstərməsi, həmçinin maliyyə resurslarından ekstensiv formada təsərrüfat və ərazilər aralığında məqsədli şəkildə istifadə edilməsi şəraitindən azad olunması, zərərin daha əlverişli formada ödənilməsi onun təsərrüfatlar arasında bölüşdürülməsi forması hesab olunur.

Sığorta riski, itki olan təsərrüfatlara maliyyə yardımını edilməsi ilə sığortanın başlıca təyinatı ilə bağlı olduğundan, risklilik funksiyası başlıca funksiyası hesab olunur.

Sığorta işinin inkişafı üçün sığorta xidmətləri səviyyəsinin yüksəltmək, təkrar sığorta proseslərinin dövlətin iqtisadi maraqları ətrafında tənzimləmək, sığorta sahəsində əhalini maarifləndirilmək və ixtisaslı kadrların yaratmaq, sığorta haqlarının ÜDM-də xüsusi çəkisinin artırılması, sığorta işini tənzimlənməsi üçün yeni normativ hüquqi aktlar qəbul etmək, habelə, ölkənin sığorta xidmətləri bazarının dünya sığorta bazarına daxil olması fəaliyyətini dərinləşdirmək və ölkə sığorta bazarında agent-broker münasibətlərinin tətbiq və təşviqinin aparılması ilə xarici sığorta vasitəçilərin investisiyaya maraq oyatmaq, həmçinin milli miqyasda broker şəbəkəsini inkişaf etdirilməklə ilə əlaqəli lazimi əməliyyatlar etmək lazımdır.

Əlverişli sığorta sisteminin formalaşması üçün zəruri olan əsas məsələlər arasında diqqət yetirilməli olanlar aşağıdakılardır:

- sığorta işinin inkişafı və iqtisadi artımı əldə etmək üçün qanunvericiliyin baza hissəsini təkmilləşdirmək
- Sığorta edənlərin maliyyə sabitliyinin və ödəmə qabiliyyətinin daha da inkişaf etdirmək
- işəgötürənlərin işçilərin icbari tibbi sığortasının tətbiqi ilə bağlı məsələlərin təmin edilməsi;
- sığorta bazarı iştirakçılarının vəzifə və funksiyalarının qorunması, sığortalıların mənafeələrinin müdafiəsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi;
- sığorta fəaliyyətinə dövlət nəzarətinin səmərəliliyinin artırılması;

2.2 Azərbaycan sığorta bazarının mövcud vəziyyətinin təhlili

Sığorta şirkəti qanunla müəyyənləşdirilmiş, dövlət qeydiyyatından keçmiş bir qurumdur. Onun mülkiyyətində əlavə əmlakı, həmçinin ödənilmiş (təsisçilər tərəfindən) nizamnamə kapitalı vardır. Sığorta şirkətləri vətəndaşları risklərdən qoruyur və onların iqtisadi maraqlarını qorumunmasını təmin edir .

Azərbaycan Respublikasında sığorta şirkətlərinin sayına görə məhdudiyət qoyulmamışdır. Sığorta fəaliyyəti sahibkarlıq fəaliyyəti olduğu üçün Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsasən fiziki və hüquqi şəxslər sahibkarlıqla məşğul olmaq hüququna da sahibdir.

Sığorta işinin inkişaf tempi iqtisadiyyatın başqa sahələrinin inkişafı ilə bağlıdır. İqtisadiyyatın başqa sahələri inkişaf etdikcə sığorta xidmətlərinə də tələb artır buna görə də sığorta sahəsinin inkişafına da diqqət ayrılır. Həmçinin bazar iqtisadiyyatı sığorta şirkətlərinin sayını, işini nizama salır.

Hal- hazırda ən vacib problemlərdən biri əhali arasında sığorta şirkətlərinə olan inamın olmamasıdır. Bu inamsızlığın səbəblərindən biri sığorta şirkətlərinin sığorta ödənişlərindən yayınmasıdır. Bu halları qeyri-sığorta hadisəsi kimi

rəsmiləşdirirlər. Bu vəziyyətin başlıca səbəblərindən biri vətəndaşların sığorta bazarı haqqında məlumatsız olmasıdır. Bunun üçün yeni layihələr, sığortaq haqqında inkişaf proqramları tətbiq olunmağa başlanır. Beləliklə, sığorta sahəsi öz mövqeyini sığorta bazarında möhkəmləndirib, daha da irəliləyir.

Hal hazırda sığortaya maraq göstərənlər içərisində iri sənaye müəssisələri, xarici investisiyalı müəssisələr və xarici vətəndaşlar daxildir. Ölkəmizdə sığortaya maraq ötən illərlə müqayisədə artım müşahidə edilir. Sığorta şirkətləri müasir standartlara əsasən sığorta xidmətləri həyata keçirməklə sığortaya həvəs yaradırlar. Belə ki, sığorta edilən güzəştlər, sığorta ödənişlərinin alınması müqabilində onlara yüksək xidmət mədəniyyəti, vaxtı- vaxtında ödənişlərin verilməsi sığortalılarda sığorta işinə həvəs, maraq və etibar yaradır.

Sığorta şirkətləri hüquqi şəxs olub əsas məqsədi mənfəət götürməkdir. Sığorta şirkətlərindən alınan vəsaitlər iqtisadiyyatın inkişafında vacib olan investisiya resursarı kimi böyük rol oynayır. İnkişaf etmiş ölkələrin sığorta şirkətlərində yığılan kapital bank kapitalından geri qalmır. Son bir neçə il ərzində sığorta şirkətlərinin yığdıqları vəsaitlərin artım tempi bunu göstərir.

Sığorta fondunun fəaliyyətinin təşəkkül tapmış ictimai forması sığorta şirkəti sığorta müqavilələrinin və sığorta müqavilələrinin imzalanması və sığorta xidmətlərinin reallaşmasının spesifik strukturudur. Sığorta şirkətinin iqtisadi cəhətdən spesifik olması, onun ehtiyatlarının bütövlükdə bir birindən hissə-hissə olmasında, həmçinin ehtiyatların sərbəst dövriyyəsi zamanı özünü göstərir. Sığorta şirkəti iqtisadi sistemdə azad şəkildə fəaliyyət göstərən və istehsal münasibətlərinə müvafiq olaraq formalaşır

Bazar iqtisadiyyatı əhalinin azad seçiminə və qərarına əsaslanır. Prinsipcə hər kəs müxtəlif qərar qəbul edə bilər. İnsan şəxsi gəlirini müstəqil formada istifadə edərək xərcləyə və azad şəkildə bu mənfəətin bəzi hissəsini istehlaka, bəzi hissəsini isə yığma istiqamətləndirə bilər. İstənilən şəxs başqa şəxslərlə müqavilə bağlamaq səlahiyyətinə sahibdir. Bu amillərə sığorta bazarı şərtsiz olaraq diqqət etməlidir.

Sığorta şirkəti ancaq sığorta və təkrarsığorta əməliyyatını reallaşdırmaq məqsədi ilə hüquqi şəxs kimi formalaşmış sığorta şirkətinin bank, istehsal və ticarət fəaliyyəti ilə məşğul olması yol verilməzdir. İlk olaraq Respublikada 1980-ci illərdə özəl sığorta şirkətləri meydana gəlmişdi.

Azərbaycanda yeni sığorta şirkətləri meydana gəlir, hələ bir neçə il əvvəl hansı ki, Azərbaycan üçün əlçatmaz olan sığorta xidmətləri mənimsənilir. Sığorta növ və formalarının müxtəlifliyi konkret sığorta xidmətlərini seçim zamanı həm sığorta şirkətləri üçün həm də müştərilər üçün geniş fərsətlər yaradır. Bu sığortanı ən aktiv və dəyişkən sahələrindən biri edir ki, bu zaman gözlənilməz hadisə baş verdiyi zaman minimal xərclərlə zərərin tam ödənilməsini təmin edir. Məsələn sığortalanmış avtomobilinin sahibi qəzaya düşür və avtomobillə zərər dəyir. Bunun qarşılığında sığorta şirkəti sığortalıya 12000 \$ ödəyir. Lakin sığortalının (avtomobil sahibinin) ödədiyi sığorta məbləği 400 \$ -dır. Bu necə ola bilər? Deməli yüzlərlə sığortalanmış avtomobildən qəzaya orta hesabla bir neçəsi düşür ki, onlara dəyən ziyan da müxtəlif olur. Beləliklə, sığorta şirkəti tərəfindən riskin hesablanması və xidmətin qiymətləndirilməsi bunun üzərində qurulur. Bu yalnız geniş sahəli sığorta imkanları olan müxtəlifliyinin təkə bir nümunəsidir.

Müasir dövrdə Azərbaycanda sığorta tam mənimsənilməmiş nəhəng bazarda inkişaf edən yeni və gənc sahədir. Bu gün Azərbaycanın sığorta bazarı sürətlə genişlənir, sığortanın ənənəvi sahələri inkişaf edir həmçinin, xarici təcrübənin yenilikləri aktiv şəkildə tətbiq edilir.

Hal-hazırda respublikamızda 19 sığorta şirkəti fəaliyyət göstərir. A-Group sığorta şirkəti, Amrah sığorta, Ata sığorta, Atəşgah Həyat, Atəşgah Sığorta, AXA MBASK, Azsığorta, Azərbaycan Sənaye Sığorta, Bakı Sığorta, Günay Sığorta, İpək Yolu Sığorta, Meqa sığorta, Paşa Həyat, Paşa sığorta, Qala Həyat, Qala Sığorta, Rəvan Sığorta, Standart insurance, Xalq Sığorta.

Sığorta şirkətlərinin yığım və ödənişləri 2017-ci ilin yanvar-noyabr ayları üzrə.

Sığorta şirkəti	Yığımlar	Ödənişlər
Xalq Sığorta	1 667 360	1 250 753
Standard Insurance	4 536 517	1 776 291
Rəvan Sığorta	109 277	113 304
Qala Sığorta	2 706 797	8 570
Qala Həyat	4 260 954	3 458 880
Paşa Sığorta	49 697 403	9 121 750
Paşa Həyat	32 098 790	7 755 288
Meqa Sığorta	4 852 589	588 487
İpək Yolu Sığorta	7 335 573	6 985
Günay Sığorta	3 246 041	71 026
Bakı Sığorta	222 281	91 172
Azərbaycan Sənaye Sığorta	1 161 337	1 224 042
AZSIĞORTA	5 139 587	1 974 422
AXA MBASK	6 374 267	2 627 158
Atəşgah Sığorta	7 370 532	3 666 071
Atəşgah Həyat	8 205 502	20 574 087
AtaSığorta	2 295 259	852 874
Amrah Sığorta	8 103	15 345
A-Group Sığorta Şirkəti	1 621 331	1 736 773

Mənbə: Banco.az

Bu sığorta şirkətlərinin bir qismi haqqında məlumat verəcəyik.

1995-ci ildə yaranmış A Qroup sığorta şirkəti həm özəl, həm də 100% milli şirkət hesab edilir. Fəaliyyətinin əsas hissəsini daha çox tibbi sığorta təşkil edir. A-group sığorta şirkəti fəaliyyət istiqamətinə tibbi sığorta, bədbəxt hadisələrdən fərdi sığorta, əmlak sığortası, nəqliyyat vasitələrinin sığortası, peşə məsuliyyət sığortası və s aiddir. A-Qroup Sığorta Şirkəti son illərə kimi Azərbaycan sığorta bazarında Könüllü Tibbi Sığorta üzrə birinciliyi ilə yerini tutmuşdu.

“PAŞA Sığorta” ASC Azərbaycanın sığorta xidmətləri bazarında tanınmış və güclü şirkətlərdən biridir. Hal-hazırda şirkətin nizamnamə kapitalının həcmi 50 milyon manat və 300 000-ə yaxın korporativ və fərdi müştərisinə 36 növ könüllü və icbari sığorta üzrə xidmət edir. Kapitalın bu cür yüksək səviyyəsi “PAŞA Sığorta” şirkətinə öz sığorta öhdəliklərini inanaraq həyata keçirməyə lazımı maliyyə şəraiti və onun ödəniş potensialına zəmanət verir.

2016-cı ildə İnformasiya Xidmətləri Agentliyi və A.M. Best Qlobal Sığorta Kredit Reytingi “PAŞA Sığorta ASC”-nin kredit reytinglərini təsdiq edib. Reyting göstəricisi Paşa Sığortanın peşəkar fəaliyyətinin göstəricisini, güclü kapital bazası və təkrarsığorta təminatına sahib olmasını əks etdirir. “PAŞA Sığorta” şirkəti fəaliyyətini İSO 9001/2015 beynəlxalq standartında təsvir olunmuş Keyfiyyətin İdarə Olunması Sisteminə uyğun olaraq reallaşdırır.

“PAŞA Həyat Sığorta” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti 2010-cu il noyabrın 14-ü tarixində Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyi tərəfindən dövlət qeydiyyatından keçmiş və Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin 14.02.2011-ci il tarixli lisenziyası ilə həyat sığortası üzrə xidmətlər yerinə yetirir. Yarandığı zaman “PAŞA Həyat Sığorta” ASC-nin nizamnamə kapitalı 7.000.000 AZN , fəaliyyətinin ilk 3 yekunu olaraq Cəmiyyətin nizamnamə kapitalı 5,75 dəfə yüksəldilərək, hazırkı vaxtda 40.250.000 AZN olmuşdur.

“PAŞA Həyat Sığorta” ASC sürətli inkişafda olan universal həyat sığortası şirkəti olmaqla hazırkı vaxtda Azərbaycan Respublikasının Sığorta

qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş həyat sığortası qruplarına məxsus olan olan hər növ məhsulları müştərilərinə təklif edir.

“Dövlət sığorta şirkəti” ölkəmizdə 1921-ci il ilk olaraq milli sığorta kimi yaranan və fəalliyəti göstərən sığorta şirkəti kimi hesab olunur. 1992-ci il dövlət sığorta şirkəti “Azərsığorta” adlı altında fəaliyyət göstərməyə başladı.

“Ata sığorta” 2004 cü il sentyabrın 3-dən lisenziya alaraq sığorta fəaliyyətini həyata keçirməyə başlamışdır. Şirkətdə 28 növ sığorta xidməti reallaşır. Belə ki, bunlardan könüllü üzrə 24, icbari üzrə isə 4 növü həyata keçirilir.

Şirkətə bizneslərini müdafiə etmək üçün Heydər Əliyev Mərkəzi, Müasir İncəsənət Fondu, Dövlət Neft Fondu, Atabank, Muğanbank, AG Bank, Para Bank, Azpetrol, Azərpoçt və digərləri həvalə etmişdir.

Şirkət 2007-ci il üzrə yığımlarına əsasən digər sığorta şirkətləri geridə qoyaraq birinci yerdə olmuşdur. Bu səbəbdən Ata sığorta şirkəti “İlin Sığorta şirkəti” nominasiyası üzrə “Uğur” Milli Mükafatı ilə təltif olunmuşdur.³

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində 1996-cı il dekabrın 17-si tarixində yaranmış “Cİ Sığorta” MMC-nin həm təşkilati, həm hüquqi formasını dəyişməsi ilə meydana gəlmişdir.

Uyğun olaraq sənəd əsasında cəmiyyətin təşkilati-hüquq forması Açıq səhmdar cəmiyyəti adı ilə dövlətin qeydiyyat hissəsindən keçərək adı dəyişdirilmişdir.

Şirkətin nizamnamə kapitalı get gedə artaraq 2014-cü il 26 dekabr tarixində 11.000 000 manata çatdırılmışdır. Həmçinin rəsmi adı ingilis dilinə dəyişdirilərək “Azerbaijan Industrial Insurance” olmuşdur.

26 dekabr 2014-cü il tarixində Cəmiyyətin nizamnamə kapitalı keçmiş illərin bölüşdürülməmiş mənfəəti hesabına artaraq 11 000 000 manata çatdırılmış,

³ banco.az

həmçinin ingilis dilində tam rəsmi adı dəyişdirilərək “Azerbaijan Industrial Insurance” OJSC olmuşdur.

İpək Yolu Sığorta Açıq Səhmdar Cəmiyyətinə gəldikdə şirkət 1995-ci ildə meydana gəlmişdir. Yarandığı vaxtdan şirkət ölkəmizin aparıcı şirkətlər içərisində xüsusi mövqedə olmuşdur. Şirkət 25 sığorta növü üzrə fəaliyyət göstərmək üçün uyğun lisenziyalara sahibdir. Şirkətin sığorta xidmət sahəsi aviasiya sığortası, əmlak, yük, fərdi qəza, avtomobil, tikinti, məsuliyyət, elektron cihaz, montaj və s. müştərilərə yüksək səviyyədə xidmət edir. "İpək Yolu Sığorta" respublikamızda ilk olaraq aviasiya sığortası sahəsi üzrə bir çox lisenziya növlərinin yaradılmasında xüsusi yer tutmuşdur.

“Meqa sığorta” ASC 2010-cu ilin oktyabr ayında peşəkar fəaliyyətə başlayaraq 28 sığorta şirkəti içərisində öndə gedərək özünə məxsus layiqli yer tutmuşdur.

2013-cü ildə sığorta şirkətləri arasında secilərək “Meqa Sığorta” Şirkəti sığorta bazarında müştəri məmnuniyyətinin artırılması uğrunda çalışdığına görə “Ən dinamik inkişaf edən sığorta şirkəti” adına layiq görülüb və bunun nəticəsində 2014-cü ildə "Meqa Sığorta" ASC “UGUR” mükafatı ilə təltif olunub.

“Bakı Sığorta” ASC müştərilərinə yaranan risklərdən qorumaq üçün müddət şərti qoyulmayan lisenziyaya sahib 27 növ sığorta xidməti həyata keçirir. 2013-cü il tarixində “Bakı Sığorta” ASC “İlin Şirkəti” nominasiyasında “İlin ən Yaxşı” sığorta şirkəti kimi mükafatlandırıldı.

Azərbaycanın özəl sığorta şirkətlərindən olan "Günay Sığorta" ASC-nin 25 il fəaliyyət tarixinə malikdir. "Günay Sığorta" 1992-ci il 4 sentyabrda Maliyyə Nazirliyi tərəfindən verilmiş qeydiyyatdan keçərək fəaliyyət göstərmişdir. Şirkət sığorta bazarında inamlı etibarlı mövqedə olmuş və müştərilərə göstərdiyi sığorta xidmətlərində onların etibarını qazanmışdır.

"Günay Sığorta" ASC-nin nizamnamə kapitalı 7,7 milyon manatdır. Sığorta fəaliyyət istiqaməti 19 könüllü və 4 icbari sığorta növlərinə əsasən xidmət edir. Nizamnamə kapitalına malik olan "Günay Sığorta" ASC 19 könüllü və 4 icbari sığorta növü üzrə müştərilərinə xidmət göstərir.

Bir daha qeyd etmək yerinə düşər ki, sığorta şirkətləri maarifləndirmə istiqamətində fəaliyyətlərini genişləndirməli və bu istiqamətdə daimi olaraq görüləcək işləri aktivləşdirməlidirlər. Çünki bazarın inkişafı və sığorta mükafatlarının artımı ilk növbədə sığortaçıların marağındadır. Sığorta şirkətləri ilin sonunda növbəti il üçün xərclər büdcəsini planlaşdırdıqda və görüləcək işlərin planını yazdıqda, eyni zamanda maarifləndirmə ilə bağlı tədbirlərin siyahısını illik plana əlavə etməsi və bu tədbirlərin xərclər büdcəsini illik xərclər büdcəsinə əlavə etməsi daha rəasional və məqsədəuyğun olardı.

Dünya sığorta bazarı dünya təsərrüfatı miqyasında sığorta xidmətləri üzrə təkliflər və onlara olan tələbat başa düşülür.

Sığorta bazarında sığorta sahəsinə diqqət yetirsək onu müqayisə etmək ancaq statistik göstəricilərlə təqdim edə və müqayisə edə bilərik.

Sovet məkanında daha çox sığorta haqqı yığan və potensialına görə başqa ölkələrdən fərqlənən daha çox öndə olan Rusiyadır. Bazarın inkişafına görə, həmçinin sığorta haqlarının ÜDM-də payına görə region üzrə birinci yer Rusiyadadır.

Hər bir ölkənin adambaşına yığılan sığorta haqlarının həcmi ilə Sığorta mədəniyyətinin səviyyəsini təyin etmək mümkündür.

Aşağıdakı cədvəle əsasən sığorta bazarının inkişafda olan ölkələrində, əhali icbari sığorta növlərinə, həmçinin, könüllü sığorta məhsullarına olan yüksək maraq aydın görünür.

Ölkənin adı	Sığorta bazarının həcmi (mlrd. USD) (mənbə - chinadaily.com.cn) 2016	Ölkə ÜDM-sinin həcmi (mlrd. USD, mənbə-wikipedia) 2016	Sığorta bazarının ÜDM-də payı (%-lə) 2016	Əhalinin sayı (mln. nəfər mənbə-wikipedia) 2016	Adambaşına düşən sığorta haqqının həcmi, USD 2016
1. ABŞ	1320	18 036,60	7,32	324,1	4070
2. Yaponiya	450	4 939,30	9,11	126,3	3560
3. Çin	387	11 199,10	3,46	1 382,30	280
4. Böyük Britaniya	320	2 618,90	12,22	65,1	4920
5. Fransa	231	2 465,40	9,37	64,7	3570
6. Almaniya	213	3 466,70	6,14	80,7	2640
7. İtaliya	165	1 849,90	8,92	59,8	2760
8. Cənubi Koreya	154	1 411,20	10,91	50,5	3050
9. Kanada	115	1 529,70	7,52	36,3	3170
10. Hollandiya	81	770,8	10,51	16,9	4790

2.3 Azərbaycanada sığorta işinin dövlət tənzimləməsi və müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi

Azərbaycan Respublikasında sığorta nəzarəti orqanının yaranmasından 20 il keçir. Bu dövr Azərbaycanada sığorta sahəsinin inkişaf dövrünə təsadüf etmişdir. Hal-hazırda ölkəmizdə olan sığorta qanunvericiliyi və sığorta nəzarəti orqanının fəaliyyət istiqaməti qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq mütəmadi olaraq təkmilləşdirilir, həmçinin fəaliyyətdə olan sığorta və sığorta broker şirkətləri tərəfindən fiziki və hüquqi şəxslərə dünya standartlarına cavab verən xidmətlər təklif edilir.

Sığorta işinə nəzarət əsasən üç formada həyata keçirilir.

- 1) Əvvəlcədən nəzarət
- 2) Cari nəzarət
- 3) Sonradan nəzarət

Sığorta işinin tənzimlənməsinə yerinə yetimək üçün o təsnifatlaşdırılmalıdır. Sığortada təsnifat dedikdə, sığortanın sahə, yarım sahə növlərə görə və aparılma formalarına görə bölgüsünü hesab edən iyerarxik quruluş anlaşılır.

Sığorta sahəsi sığortanın əsas elementi hesab olunur. Sığortanın üç böyük sahədən ibarətdir.

- 1) Sığortalının əmlak üzərində sərəncam vermək, idarə etmək üzrə əmlak maraqlarının gerçəkləşdiyi əmlak sığortasıdır.
- 2) Sığortanın əmək qabiliyyəti və həyatı maraqlarını göstərən şəxsi sığorta
- 3) Sığortalının üçüncü şəxslərinin qarşısında məsuliyyəti ifadəsi olan məsuliyyət sığortasıdır.

Əmlak sığortası –Əmlak sığortası dedikdə sığorta etdirənlərin (sığortalıların) əmlak və maddi mənafeələrinə dəyən zərərlərin ödənilməsi əməliyyatı başa düşülür. Əmlak sığorta hüquqi aktlarla tənzimlənir.

Şəxsi sığorta- insanların həyatı, sağlamlığı, əmək qabiliyyəti və şəxsi gəliri ilə əlaqəli onların əmlak mənafeələrinin sığorta qorunmasını təmin edən sığorta sferalarını əhatə edir. Bu sahədə həyatın özü, sağlamlıq, əmək qabiliyyəti, həmçinin fiziki şəxslərin gəlirləri sığortanın qorunmasının obyektlərinə aiddir. Fiziki şəxslərin şəxsi sığortasının xüsusi növü kimi tibbi sığorta da aid edilə bilər.

Məsuliyyət sığortası- Məsuliyyət sığortası dövlətimiz üçün yeni yaranmış sığorta sahəsi olmaqla, fərqli-fərqli fəaliyyət nəticəsində üçüncü şəxslərə vurulan

zərər, məsuliyyətli sığorta obyekt kimi rol oynayır. Məsuliyyət sığortasının vacib məqsədi üçüncü şəxslərin iqtisadi mənafeələrinin qorunmasını təşkil edir.

Məsuliyyət sığortanın müxtəlif növləri vardır ki, bunlara müəssisələrin və yaxud sahibkarların fəhlələr önündə məsuliyyətinin sığortası, şəxsə görə məsuliyyətin sığortası, daşınmaz əmlaka görə məsuliyyət sığortası, geniş xalq istehlakı malları istehsal etmək üzrə məsuliyyət sığortası, ətraf mühitin çirkləndirilməsi məsuliyyəti üzrə sığorta, peşə məsuliyyəti sığortası aid edilir.

Məsuliyyət sığortası arasında ən vacib yerlərdən birini nəqliyyat vasitələri sahiblərinin vətəndaşlığının məsuliyyəti yer tutur.

Son vaxtlar nəqliyyat vasitələrinin sayının çoxalması uyğun olaraq qəza hallarının sayının çoxalmasına gətirib çıxarmışdır. Tədqiqatlar göstərir ki, hadisələr vaxtı tələf olması və zədələnmələr səviyyəsinə görə avtomobil nəqliyyatı hava nəqliyyatından daha çox risklidir. Belə ki, avtomobil nəqliyyatı hava nəqliyyatından 2 dəfə çox riskliliyə malikdir. Avtomobil nəqliyyatının sahibi sığorta növünün obyekt kimi birbaşa məsuliyyətli hesab olunur. Hansı ki, bu məsuliyyət yekunda zərərin pul şəklində formasını alır. Bu sığorta növünün təsnifatına şamil edilir:

1. Nəqliyyatın istismarı onun sahibinin sahibinin nəqliyyatın istismarı zamanı baş verən zərərin qarşılınması

2. Nəqliyyatın sahiblərinin, yəni sığortalıların iqtisadi mənafeələrinin müdafiə olunması

Təsnifata görə hər sahə də yarım sahələrə bölünür. Həyat sığortası- Həyat sığortası üzrə ancaq fiziki şəxslərlə müqavilə bağlanılır. Həyat sığortası konkret olaraq sığortalananın həyatı ilə bağlı olub ona əsaslanır. Ancaq həməən şəxs öldüyü zaman gerçəkləşir.

Bədbəxt hadisələr görə sığorta - Bədbəxt hadisələrə qarşı sığorta deyilən zaman nəqliyyat zamanı qəzaları, iş yerində olan bədbəxt hallar s. başa düşülür. Bu sığorta növündə icbarilik faktoru var. Sərnişin nəqliyyatının daha təhlükəli olması sərnişinlərə icbari sığortanın tətbiq olunmasını vacib edir. Sığorta məsuliyyətinin həcmi yolda sərnişinlərin yolda qarşılaşdığı bədbəxt hadisələrin yekunları ilə sığorta məsuliyyətinin həcmi qarşılıqlı olaraq bağlıdır. Burada Sığorta məbləği sığorta olunmuşların sağlamlığına dəyən zərər və ya ölüm hallarına görə ödəniş olunur. Təsnifata əsasən hər yarım sahə sığortaçı ilə sığortalı arasındakı əlaqəni göstərir.

Sığorta sahəsinin sürətlə formalaşmağa başlaması, həmçinin sığorta münasibətlərinin inkişafı bu sahəyə nəzarət edən orqanın yaradılması zərurətini yaratdı və Azərbaycanda sığorta sahəsini inkişaf etdirmək, həmçinin, sığorta sahəsi üzərində nəzarət həyata keçirmək məqsədilə 1991-ci il 16 oktyabr tarixində dövlət sığorta nəzarəti orqanı – Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Dövlət Sığorta Nəzarəti yaradıldı.

Dünya ölkələrində sığorta biznesi könüllü və icbari sığortalanmaya görə inkişaf etdirilir və bunun yekunu kimi icbari sığortanın və könüllü sığortanın hər ikisinin obyekt müqayisə olunur. İcbari sığortalanma sferasına vətəndaşların həyat və sağlamlığı, hərbiçilərin şəxsiyyəti, vətəndaşlıq öhdəliyinin az hissəsi aiddir.

Göstərilənlər və digər obyektlər könüllü sığortalanma sferasına daxil edilə bilər. İcbari sığortalanma üzrə xidmətlərin təklif edilməsi Azərbaycan Respublikasında dövlət sığorta təşkilatlarının qeyri-adi fəaliyyətidir. Qeyri dövlət sığorta şirkətləri könüllü sığortalanma üzrə xidmət sahəsində fəal rol oynayırlar.

Azərbaycan Respublikasında «Sığorta haqqında» ilk Qanunu 1993-cü il 05 yanvar tarixində qəbul edildi. Qanunun qəbul edilməsi ilə respublikamızda sığorta işinin formalaşması və tənzimlənməsi prosesinə müsbət təsir göstərdi. 1996-cı ildə isə nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin üçüncü şəxslərə nəqliyyat vasitəsi ilə vurduqları hər hansı zərərin əvəzinin ödənilməsi üçün nəzərdə tutulan «Azərbaycan

Respublikasında nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi. İcbari sığorta qanunu MDB üzvü ölkələri arasında ilk dəfə Azərbaycan Respublikasında qəbul edilmişdir. O cümlədən , sığorta fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılması, həmçinin, sığorta ehtiyatlarının yaranması haqqında qaydalar və sığorta ilə bağlı olan bir çox qanunvericilik aktları qəbul edilmişdir.

Respublikamızda iqtisadi islahatlarla bağlı ümumilli liderimiz, ölkə başçısı Heydər Əliyevin fərmanı ilə 2001-ci ildə sığorta nəzarəti funksiyasını Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyinə həvalə edilməsi nəticəsində Azərbaycanda sığorta işinin inkişaf etdirilməsi əhəmiyyətli tədbirlərdən biri oldu.

Dövlət Sığorta Nəzarəti funksiyası Maliyyə Nazirliyinə verildikdən sonra Respublikada dünya standartlarına uyğun sığorta işinin inkişafı üçün bir sıra şərait yarandı.

Respublikamızda sığorta işinin inkişafı, sığorta işinin dünya standartlarına uyğun təşkil edilməsi üçün ən vacib şərtlərdən sayılan sığorta sahəsi üzrə ixtisaslı kadrların hazırlanmasında addımlar atıldı belə ki, Maliyyə Nazirliyinin və Təhsil Nazirliyinin birgə iştirakı nəticəsində 2002-ci ildə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində , Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetində «Sığorta işinin təşkili» ixtisası açıldı.

Özəl sektorun iqtisadiyyatın inkişafında əhəmiyyətini bilərək , sahibkarlığın geniş səviyyədə inkişaf etdirilməsi və inkişafına maneçilik törədən süni maneələrin aradan götürülməsi üçün , bu sahə üzərinə investisiya qoyuluşlarının artırılmasının təmin etmək lazımdır bu məqsədlə ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən verilən çoxsaylı fərman və sərəncamlar Azərbaycanda sahibkarlığın daha da sürətli inkişafına,sağlam rəqabətin formalaşmasına və xarici investisiyaların cəlb edilməsinə şərait yaradır. Sığorta sahəsində də özəl sektor artıq dövlət sektorunu üstələyir. Belə ki, respublikada fəaliyyət göstərən 28 sığorta şirkətinin 1-i dövlət şirkəti, 27-i özəl şirkətlərdir.

1995-ci ildə daxil olan sığorta haqlarının 52 %-i dövlət sığorta şirkətinin payına düşürdü, özəl sektorun payına isə 48 %-i düşürdü, 2010-cu il üçün daxil olan sığorta haqlarında dövlət sektorunun payı 13,5 %, özəl sektorun payı isə 86,5 % şəklindədir. könüllü növləri üzrə daxil olan sığortanın haqlarında isə özəl sektorun payı 97,3 % olmuşdur. (www.maliyyə.gov.az)

Sığorta sahəsində 2008-2010 ci illər əsaslı islahatlar və yeniliklər baş verdi. Belə ki, sığorta işinin inkişafı üçün tədbirlər planı hazırlanıb həyata keçirilirdi, həmçinin, yeni qanunvericilik aktları qəbul edilirdi.

Azərbaycan Respublikası İ.Əliyev 2009 cu il 09 fevral tarixli 48 nömrəli fərmanı ilə həmin ilin aprel ayında Maliyyə Nazirliyinin Dövlət Sığorta Nəzarəti Xidməti yarandı və sığortaya dövlət nəzarəti fəaliyyəti həmin quruma həvalə edildi.

Sığorta münasibətlərinin tənzimlənməsi sığorta haqqında “ Azərbaycan respublikasının qanunu ” Azərbaycanda sığorta münasibətləri daha sürətlə inkişaf etdikcə sığorta işinin də beynəlxalq səviyyədə inkişaf etdirilməsinə tələb artır.

Sığort işində sığorta fəaliyyətini tənzimləmək üçün yeni qanunlar qəbul edildi. Belə ki, bu qanunlar əvvəlki qanunlardan fərqi vardır. Hansi ki, bu yeni qanunda sığortaçıda, təkrarsığortaçıda və sığorta broker təşkilatları attestasiyadan keçməsi, həmçinin fiziki şəxs sığorta agentı və sığorta brokeri fəaliyyətinə lisenziya almaq istəyən şəxslərin attestasiyadan keçirilməsi, sığorta agentı fəaliyyətinə lisenziyanın verilməsi, yeni yaranan hüquqi şəxslərə lisenziyaların 5 il müddətinə verilməsi ,və bu 5 il müddəti bitdikdən sonra isə onun müddətsiz verilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Sığorta sahəsində insanların maariflənməsində çox böyük problemlər var idi Əhalini sığorta haqqında maarifləndirmək məqsədi ilə Dövlət sığorta nəzarət xidməti tərəfindən informasiya vasitələrinə sığorta sahəsində mütəmadi olaraq məlumatlar, müsahibələr və materiallar təqdim edilmişdir. Həmçinin Dövlət sığorta nəzarət xidmətinin rəsmi internet saytı da yaradılmışdır.

(www.sigorta.maliyye.gov.az) Sığorta ilə bağlı müvafiq xəbərlər, eləcə də qanunvericilik aktları qeyd etdiyimiz saytda yerləşdirilmiş və yenilənməsi mütəmadi olaraq təmin olunur . Maarifləndirmə tədbirlərinin davamı olaraq, həmçinin, sığortanın təbliğatı ilə əlaqəli internet saytı (www.sigorta.info.az) yaradılmış, sığorta haqqında reklam çarxları və videotəlimatlar televiziya kanallarında mütəmadi olaraq yayımlanması təmin olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Sığortaçılar Assosiasiyası tərəfindən sığorta işinə marağın və diqqətin artırılmasını eləcə də sığorta sahəsində çalışan mütəxəssislərin peşə hazırlığının artırılması məqsədilə ilk dəfə olaraq sığorta olimpiadası keçirmiş, qalibləri isə mükafatlarla qiymətləndirilmişdir.

Maliyyə -kredit sahəsinin bir hissəsi olan sığorta bazarı, ictimai təkrar istehsal prosesində sığortanın vəziyyətini nəzərə almaqla, onun dəyişməz şəkildə göstərməsini təmin edən dövlətin tənzimləyici və nəzarət edici obyektidir. Bundan əlavə, sığorta işi təsərrüfat qanunvericiliyin və inzibati nəzarətin xüsusi sahəsinə bölünür. Sığorta bazarının dövlət tənzimlənməsi, xüsusi vergi siyasəti eləcə də sığorta müqavilələrinin bağlanması qaydalarında əmələ gələn mübahisələri əks etdirən sahibkarlıq fəaliyyətinin müxtəlif növləri üzrə qanunların qəbul edilməsi vasitəsi ilə həyata keçirilir. Dövlət həmçinin bütün cəmiyyətin maraqlarını nəzərə almaqla, sığortanın icbari növünü də müəyyən edir. Dövlət sığorta orqanlarının tənzimləyici rolu, sığorta etdirən şəxslərin etibarlı müdafiəsini təmin edən üç əsas funksiyasının yerinə yetirilməsini nəzərdə tutur.

Sığorta müqavilələrinin bağlanması ilə əlaqədar olan fəaliyyətin həyata keçirilməsinə razılıqverən qeydiyyatın aparılması birinci və əsas funksiyadır. Sığortaçıların hamısı qeydiyyatdan keçməlidirlər. Qeydiyyat sığortaçının peşəkarlıq səviyyəsinə və onun maliyyə-kredit vəziyyətini müəyyən edir.

Qərb təcrübəsində adətən maliyyə-kredit sahəsində məşhur olan şəxslər tərəfindən sığortaçı haqqında verilmiş zəmanət məktublarının qeydiyyat yerlərinə

təqdim edilməsi tələb olunur. Rəsmi nüfuzu olmayan sığorta cəmiyyəti fəaliyyət göstərə bilməz.

Qeydiyyat aktı, respublikanın sığorta nəzarət orqanları icazə və ya lisenziyanın verməsi qanuniləşir.

Sonrakı funksiya –aşkarlığın təmin olunmasıdır ki, burada sığorta fəaliyyəti ilə professional səviyyə üzrə fəaliyyət göstərən istənilən şəxs sığortaçının maliyyə vəziyyəti barəsində bütövlükdə, düzgün və şəffav informasiyadan ibarət prospekti nəşr olunmalıdır. Aşkarlıq prinsipi sığorta fəaliyyəti barəsində qanunvericilik aktları köməyi ilə, reallaşdırılır.

Rəqabət şəraitində məhdudluğun baş verməməsi üçün dövlətin sığorta nəzarəti orqanları verilmiş informasiyanın nə dərəcə doğru olmağını araşdırmalıdırlar. Sığortaçıların maliyyə vəziyyəti barəsində informasiyaların açıq formada olması rəqabət mübarizəsinin müdafiə edərək qorumağa situasiya yaradır.

Üçüncü funksiya –sahəsi hüquqi işlərin yerinə yetirməsi aiddir. Ölkənin sığorta nəzarəti orqanı qeyri-qanunsuzluğa görə araşdırma etmək , sığortaçıların maraqlarına qarşı fəaliyyət ilə məşğul olan şəxslərə qarşı inzibati ölçülər görmək və ya araşdırma işini məhkəməyə vermək hüququna sahibdir. Dövlətin sığorta nəzarət orqanı, sığortaçıların operativ- maliyyə fəaliyyətinin yoxlanılması üzrə bir sıra səlahiyyətlərə malikdir.

Sığorta nəzarət üzrə təşkilatı struktura malik olmalı;

Sığorta ilə məşğul olanların qeydiyyatdan keçməsi və onlara icazə üçün lisenziyanın verilməsi;

-Sığorta edənlərin və sığorta brokerlərlərin həyata keçirdiyi işlərə nəzarət;

-Sığorta edənlərin maliyyə şəraitinə nəzarət;

-Tarif və ehtiyatların metodologiyası;

-Sığorta bazarı, həmçinin, informasiya təmininin ümumi hesabatı;

-Sığorta fondların iqtisadiyyatı;

Azərbaycanın sığorta bazarı böhran vaxtları bir sıra problemlərlə rastlaşdı. Bu problemlər üç qrup üzrə qruplaşdırılır.

Birinci qrupda problemlər- diversifikasiya səviyyəsinin çox aşağı olmasıdır. Beləliklə, sığortaçıların portfeli iki və ya üç vacib sığorta növü üzrə formalaşmağa başlayır.

İkinci qrupda problemlər- Sığorta şirkətlərinin 10 qabaqcıl şirkətlər ilə müqayisədə çox fərqin olmasıdır. Bu da onu göstərir ki, bazarda rəqabət şəraiti zəifdir.

Üçüncü qrup problemlər- Sığorta şirkətlərinin maliyyə vəsaitlərinin kifayət qədər az olması idi ki, bu da həmin şirkətdə kapitallaşmanın aşağı səviyyəsinin göstəricisidir.

III Fəsil. Sığorta işinin təkmilləşdirilməsi və inkişaf perspektivləri

3.1. Sığorta fəaliyyətinə dövlət tərəfindən nəzarətin səmərəliliyinin artırılması yolları

Sığortaçıların, sığortalıların, həmçinin, sığorta bazarının profesional iştirakçılarının, dövlətin hüquq və maraqlarının müdafiə olunması, sığorta bazarının təkmilləşməsi, sığorta əməliyyatlarına nəzarət Maliyyə Nazirliyi tərəfindən yerinə yetirilir. Sığorta fəaliyyətinə nəzarəti reallaşdırmaq üçün sığorta nəzarətinin dövlət tərəfindən yerinə yetilən nəzarət funksiyasının vacib siyahısı olan Azərbaycan Respublikasında “Sığorta fəaliyyəti haqqında” Respublikanın qanununda qərarlaşmışdır. Sığortaya dövlət tərəfindən nəzarətinin edilməsi aşağıdakı nəzarət funksiyaları ilə bağlıdır.

- Sığorta fəaliyyətini həyata keçirmək üçün sığorta şirkətlərinə lisenziya şəklində razılıq verilməsi;
- Sığorta ehtiyatlarının düzgün şəkildə qaydaya salınmasının , sığorta ehtiyatlarının yerləşmə üsulunu məyyən olunması, sığorta əməliyyatlarının reallaşması hüququnun saxlanması və ləğv olunması ;
 - Sığortaçıların qeydiyyatını aparmaq;
 - Sığortaçıların sığorta tarif və haqlarının , maliyyə sabitliyinin, ödəmə gücünün təmin edilməsi;
 - Sığorta təcrübəsini yekunlaşdıraraq sığorta fəaliyyətinin təkmilləşməsinə aid təkliflər irəli sürmək;
 - Qanunvericilikdə qeyd olunmuş qaydada sığorta edənlərin sığorta ehtiyatlarının və fondlarının mövcud olmasına və yerləşməsi prosesinə nəzarət;
 - Sığorta əməliyyatları ilə bağlı qanunvericilikdə göstərilmiş standart aktları və metodiki sənədləri ərsiyə gətirib təsdiqləmək;

Sığorta nəzarəti mühasibat və statistika haqq-hesabının həm formasını həm də təqdim olunma vaxtlarını təyin edir, sığorta iştirakçılarının uçotunu, həmçinin, lisenziyaların Dövlət qeydiyyatı yerinə yetirir.

Sığorta üzvlərinə təlimat verilməsi, qadağaların olunması, əldə etdikləri lisenziyaların onlardan geri alınması və dayandırılması dövlət nəzarət orqanı tərəfindən nəzarətin reallaşması vasitəsi kimi çıxış edir.

Sığorta fəaliyyətinin yerinə yetirilməsi hüququ verən lisenziyanın verilməsi haqqında qərar alındıqda nəzarət daha əlverişli sayıla bilər. Hal-hazırda qanunvericilik şərait yaradır ki, dünyanın bir sıra dövlətlərindən fərqlənək Azərbaycan Respublikasında bir sığorta şirkəti həm həyat, həm də həyat sığortası üzrə iş görsün.

Sığortaçıların maliyyə sabitliyinin standartları izlənilmədikdə və ya onun müqavilə üzrə məsuliyyətlərini həyata keçirə bilməməsi, və maliyyə şəraitinin sığortalıların hüquq və maraqlarına zidd olduğu halda Maliyyə Nazirliyi, zaman verərək həmin sığortaçıdan bu əməliyyatların yerinə yetirilməsini istəmək hüququna sahibdir.

-öz kapitalın çoxaldılmasını və ya mənfəətin dividend formasında paylanılmasının durdurulmasını;

- öhdəliklərin təkrarsığortaya həvalə edilməsi və tutma paylarının sayının fərqli olaraq dəyişdirilməsi ;

-mövcud olan imkanla əlaqəli korporativ tədbirin çağrılmasını və uyğun qərar qəbul olunması ;

-Maliyyə şəraitinin yaxşılaşdırılması yolunda başqa əməliyyatların edilməsi;

Sadalanan bu tədbirlərin reallaşması və ya onların baxılmasına baxmayaraq maliyyə şəraitinin yaxşılaşması qeyri -mümkün olduqda dövlət sığorta nəzarətinin aşağıdakı məsələləri reallaşdırmaq hüququ vardır:

-Uyğun olaraq sığorta əməliyyatına spesifik razılığı ləğv etmək;

Sığorta işində monopolya fəaliyyətinin və ədalətsiz rəqabətin baş verməməsinin ortadan qaldırılması qanunvericiyə müvafiq olaraq Maliyyə Nazirliyi və İqtisadi İnkişaf Nazirliyi tərəfindən yerinə yetirilir.

Lisenziaların alınması haqqında olan proseslər Maliyyə Nazirliyi tərəfindən baxılır. Lisenziyanın alınmasını vacib edən səbəblərdən biri, sığorta şirkətində bütöv formada ödənilmiş nizamnamə kapitalının mövcudluğudur.

Sığorta şirkətlərində sığorta ehtiyat fondlarının yaranması və mühasibat uçotunun aparılmasının qaydası müəyyən standart aktlarla nizamlayır. Sığorta hüququ standartlarının yekunu sığortaya aid ictimai-iqtisadi əlaqələrin nizamlayıcı funksiyanı aparır. Sığorta qanuni münasibətlərinin nizamlanmasına təsir edən fərqlisəhələrin hüquq standartları bir-birləri ilə nə qədər əlaqəli olarsa, bu cür nizamlanmanın da əlverişliliyi bir o qədər artıq olar. Həyat sığortasına daxil edilən sığortanın fərqli növlərinin vacib hallarının qanuni baxımından müəyyən olunması və cəhətlərinin olmaması sığorta hallarının və sığorta müqaviləsinin nizamlanmasını mürəkkəbləşdirir, maliyyə və inzibati qanuni normalarının düzgün tətbiq olunmasını reallaşdırmır. Qanunvericilikdə olan bu « ağ ləkələr» şərtsiz fərqli subyektlərin sahib olduqları sığorta hüququ əlaqələri standartlarının bir-birlərinə zidd olan rəylərini yaradır ki, bununla da məhkəmə orqanlarının bu işə müdaxiləsinə və onların seçimlərinin etməsini tələb edən münaqişələrə əsasdır.

Sığorta təşkilatının yaranması və sığorta əməliyyatlarını reallaşdırmaq hüququnu verən lisenziyanı nizamlayan normalar barədə durmaq vacibdir. Azərbaycan qanunvericiliyinə görə sığorta əməliyyatlarının reallaşdırılması hüququ verən lisenziyanın geri qaytarılması haqqında qərar alındıqdan sonra dövlət nəzarətinin fəaliyyəti saxlanılır. Sığortaçının növbəti mərhələsində ləğv olunması əməliyyatı və kreditorların maraqlarının, həmçinin sığorta kompensasiyasının ödənilməyən sığorta məbləğlərinə nəzərən sığortalıların və mənfəət götürənlərin, habelə müqavilələrin ləğv edilməsi ilə əlaqəli olaraq

onların təmin edilməsi Mülki məcəllənin yekun normaları və “ Müflisləşmə ” haqqında qanunla qərarlaşır.

Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş lisenziyalaşdırma prosesinə aşağıda qeyd olunan nəzarət aid edilir.

- Lisenziya veriləsinə aid nməktub
- Nizamnamə
- dövlət qeydiyyatı haqqında şəhadətnamə
- vöen
- birdən artıq təsisçi olduğu zaman təsdiq olunmuş sürəti

Sığortaçıya verilən lisenziya bu lisenziyada qeyd olunan sığorta növlərinin eyni lisenziyaya əlavə sığorta qanunlarına uyğun aparmasına icazə verir.

Sığorta növləri siyahısının növbəti genişləndirilməsi lisenziyalaşdırmanın ötən illərki əməliyyatları təkrarlamır.

Sığortaçının fəaliyyətinə ümumi nəzarət sığortaya dövlət nəzarət orqanı tərəfindən reallaşır. Bu vaxt sığortaçı tərəfindən maliyyə prosesinin, habelə,sığorta ehtiyatlarının formalaşdırılması ilə bağlı olan əməliyyatları yerinə yetirməsi, sığorta ehtiyatlarını bağliyan aktivlərin yerlərinin müəyyən edilməsi, normativlə müvafiq həddən az olmayan sayda müstəqil aktivlərin yaranmasını təmin etmək, həmçinin verilən lisenziyanın deyilən fəaliyyətə uyğun olması nəzarət predmetidir.

Hal-hazırda milli sığorta bazarında fəaliyyətlə məşğul sığorta şirkətləri tərəfindən, yaranan amma xəbər olunmayan ehtiyatı, həmçinin zərərliyin dəyişməsi ehtiyatı və

Zəlzələ ehtiyatı müstəsna olmaqla, həyat sığortasından başqa, sığorta növlərinə əsasən sığorta ehtiyatları Avropa üzvlüyünə daxil olan dövlətlərdə elan edilmiş prinsiplər üzrə yaradılır.

Sığorta ehtiyatları üzrə vəsaitlərinin yerləşməsinin müəyyən edilməsi Avropa üzvlüyündə olan dövlətlərdə qəbul üzrə müəyyən edilmiş xüsusi qaydalarla, Azərbaycanda isə sığorta qanunvericiliyi üzrə tənzimlənir.

Sığorta fəaliyyətinə Dövlət nəzarətinin əlverişliliyini artırmaq məqsəsi ilə bir çox ölkələrdə olan sığorta mükafatlarının axın artımının sürəti ilə maliyyənin və sığortaçının müstəqil aktivlərinin, sığorta üzvlərinin işlərinin yerinə yetirilməsi edilən məsrəflərin əmsalının, sığorta ödənişləri, sığorta ehtiyatları və s. çoxalması arasındakı nisbət göstəricilərindən istifadəyə əsaslanan sığorta təşlikatında olan maliyyə məsələlərinin, «əvvəlcədən xəbərdarlıq edilməsi» sistemlərindən tətbiq etmək olar.

Dövlət nəzarət orqanlarının sığorta şirkətlərinə tək nəzarət aləti təlimatlarının verilməsi, lisenziyanın məhdudlaşdırılması, dayandırılması və geri qaytarılmasıdır. Bunlar da bütövlükdə və hissə şəklində uzunmüddətli və az əlverişli inzibati prosesə əməl edilməsi ilə bağlıdır.

Sığorta nəzarət orqanı ancaq sığorta edənlərin deyil, həm təkrar sığortaçıların həm də, sığorta vasitəçilərinin də fəaliyyət hissəsini nəzarəti gerçəkləşdirir.

Sığorta nəzarəti orqanı həmçinin sığorta fəaliyyətini tənzimləmək üçün normativ hüquqi bazanın, yəni qanun layihələrinin hazırlanması və formalaşması, qayda – qanunların və digər nizamlaşdırıcı sənədlərin qəbul olunmasında kadrly bir orqandır. Bu sahə ilə müstəsna məşğul olduğu üçün bazarın və vətəndaşların maraq və mənafelərini eyni layihələrdə düşünək sığorta nəzarətinin həyata keçirilməsinə bilavasitə aiddir. O, bu sənədləri hazırlayan zaman dünyəvi təcrübəni, əsasən də müasir meylləri öyrənərək nəzərə alır, bunun üçün sığorta sahəsində beynəlxalq təşkilatlara üzv olur, beynəlxalq tədbirlərdə, təlim kurslarında iştirak edir, dünyada tanınmış və təcrübəli sığorta mütəxəssisləri ilə əməkdaşlıq edir, onların bilik və təcrübəsindən yararlanmaq üçün məsləhətləşmələr yerinə yetirir və öyrənilən mütərəqqi təcrübələri yerli imkanları nəzərə almağı tətbiq olunur.

Dünya təcrübəsində göstərilənlərlə yanaşı inzibati qanunda başqa sanksiyalardan da tətbiq edilir, məsələn səhvlərə şərait yaradan təşkilata tətbiq edilən cərimələr tam olaraq eyni təşkilatların başçılarına da tətbiq edilir. Sığorta nəzarətinin belə üsulların tətbiq olunması Avropa birliyində olan dövlətlərdə, ABŞ-da, Avstraliyada və s. ölkələrdə öz əlverişliliyini tanıtmışdır. Qanunvericiliyə uyğun olaraq sığorta qanunvericilik tələblərinə əməl etməyən sığortaçılara qarşı mərtəbəli təsir məsələləri tətbiq olunur. Bu da nəzərdə tutulan əlverişliliyi vermir. Hazırda nəzarət orqanı tərəfindən daha vacib və əlverişli məsələlər : Lisenziyanın məhdudlaşdırılması, dayandırılması və ya geri qaytarılması ancaq təqdimatın haqqında məlumatın alınmasından sonra mümkün ola bilər ki, bu da bir çox vəziyyətdə müsbət və əlverişli olmamaqla problemlər ortaya çıxır.

Sığorta nəzarəti orqanının peşəkar üzvlərinin peşə hazırlığının artırılmasında xüsusi diqqət göstərilmiş, sığorta və sığorta nəzarəti sahəsində aparıcı beynəlxalq təcrübənin mənimsəmək məqsədilə hər il DSNX-nin bir çox işçisinin xarici dövlətlərdə formalaşan kurslarda, seminarlarda, konfrans və başqa əməliyyatlarda iştirakı təşkil olunur. Qazanılan təcrübə sığorta sahəsində qanunvericilik bazasının inkişafı sahəsində edilən işlərdə uğurla tətbiq edilir.

Azərbaycanda sığorta bazarının əsasının qoyulduğu vaxtdan keçən müddət əsnasında sığortaçıların da fəaliyyətində yüksək nailiyyətlər əldə olunmuşdur. Belə ki, sığortaçılar öz xidmətlərini daha üstün formada göstərməyə başlamış, sığorta məhsullarının növləri çoxaldılmış, müasir standartlara uyğun ofis və texniki avadanlıqlar, proqram təminatları ilə təmin ediblər. Mütəxəssislərin peşə hazırlığına xüsusi diqqət ayrılır, onların aparıcı beynəlxalq təcrübəyə sahiblənməsi üçün xarici ölkələrdə xüsusi dərs, təlim almaları təşkil edilir. Bununla da, sığorta müqavilələrinin imzalanmasına, təklif zamanı fiziki və hüquqi şəxslərin sığorta müqaviləsi bağlamalarına diqqət və maraq yaratması zəruri səbəblərdəndir. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi iqtisadiyyatın ən mühüm sahələrindən olan sığorta işinin inkişaf olunması istiqamətində işləri həyata keçirir.

Bu sahədə edilən əməliyyatlar respublikamızda sığorta işinin yaxın gələcək vaxtda dünya standartlarına tam şəkildə uyğunlaşdırılmasını təchiz edəcək.

3.2. Milli sığorta bazarların və fondların inkişaf istiqamətləri

Sığorta bazarı sığorta xidmətlərinin alqı- satqısı olan xüsusi bir sahədir. Sığorta bazarının inkişaf edib təkmilləşməsi təbii fəlakətlər və xoşagəlməz hadisələrin meydana gəlməsi zamanı zərərçəkən insanlara pul yardımının edilməsi ilə istehsal əməliyyatının mütəmadiliyinin təmin edilməsini təşkil edir.

Milli sığorta bazarı Respublikamızda 1992-ci ildən yavaş- yavaş formalaşib yaranmağa başlamışdır. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi ölkədə ilk olaraq 1993-cü ildə “ Sığorta haqqında “ Azərbaycan Respublikası qanunu elan etdi. Qanunun tələblərinin yerinə yetirilməsi üçün sığorta işinin inkişafına şərait yaradan fərqli standart hüquqi sənədlər yaratmışdır ki, sığorta xidmətlərin çoxaldılmasına, sığorta qurumların maliyyə sabitliyin güclənməsinə situmul vermişdir.

Sığorta bazarının inkişafı üçün şəxslərə sığorta xidmətlərin edilməsinin həcmnin çoxalmasında bütünlükdə, sığorta qurumlarının hər biri üçün eyni vəziyyət yaradılmalı,sığorta olunanlar önündə öhdəliklərin ödənilməsi, sığorta bazarının professional iştirakçılarının , həmçinin ölkənin hüquq və maraqlarının qorunması sığorta olunmalıdır.

Sığorta bazarı əhalinin sığorta qorunmasının təmini məqsədi ilə sığorta fondunun yaranması və bölüşdürülməsində meydana gələn maliyyə əlaqələrinin əmələ gəlməsi forması kimi, həmçinin sığorta xidmətlərinin olunmasında iştirak edən sığorta təşkilatlarının toplusu kimi başa düşülür. Sığorta bazarının etdiyi əməliyyatlar dəyər və təklif qanunla sıx bağlıdır. Dəyər qanunu istehsal və mübadiləsinin əmtəələrin ictimai lazımı əmək xərcləri müqabilində yerinə yetirilməsini zəruri edir. Sığorta xidmətinə ictimai lazımı əmək xərclərindən artıq

əməklə məşğul olanlar müflisləşir.İctimai lazımı əmək xərclərindən daha az məşğul olanlar isə varlanırlar. Sığorta bazarında sığorta növləri daha sərfəli olan sığortaçılar daha çox rəqabət gücündə olur.

Təklif qanunu baxmından sığorta xidməti üçün alıcıların təklif etdiyi qiymət daha çox olarsa, satıcı bazarda daha çox məhsul təklif edəcəkdir.Buradan da aydın olur ki, təklif qanunu məhsulun qiyməti ilə təklifi arasında düz mütənasiblik təşkil edir.

Sığorta bazarının yüksəlişi dövlətin iqtisadi şəraiti, əhalinin gəlirləri, müəsisisə və qurumların maliyyə şəraiti, sığorta şirkətlərinin maliyyə möhkəmliyi və ödəmə gücünə sahib olmasından asılıdır. Bu hallar müsbət olduğu halda sığorta bazarının da inkişafı irəliləyəcək və sığorta bazarı dünya sığorta bazarı səviyyəsində çıxış edəcək. Rəqabət anlayışı inkişaf etmiş sığorta bazarlarında olan inkişafın ən vacib amillərindən biridir. Sığorta bazarının rəqabət əməliyyatlarına davam gətirmək səviyyəsini qiymətləndirmək üçün, rəqabətin daha sürətli olmağını şərtləndirən səbəblər araşdırılmalıdır.Bunlara aid edə bilərik rəqabəti bacaran sığortaçıların sayı, sığorta xidmətlərinə olan tələbin həcm dəyişikliyi, quruluş və dəyər dinamikası, kredit bazarında olan şərait və s.

Hal-hazırda sığortaya diqqət göstərən ölkənin böyük sənaye müəsisələri, xarici müəsisələr və xarici vətəndaşlardır. Əvvəlki illərlə müqayisədə ölkənin əhalisində də sığortaya diqqət və marağın çoxalması izlənilir.Respublika əhalisinin mülkiyyətlərini istər, ev əmlakı və ya nəqliyyat vasitələrinin sığortası ilə əlaqəli bağlanmış müqavilələrin sayı əvvəlki illərlə müqayisədə çoxalmışdır.Bu isə o deməkdir ki, insanların düşüncəsində yeni bir dönüş yaranmışdır.

Ölkədə fəaliyyət göstərən bir çox sığorta şirkətləri müasir normalara müvafiq ofisə, münasib əmək şəraitinə sahib olmaqla çox keyfiyyətli, həmçinin dünya normativlərinə cavab verən sığorta xidmətləri reallaşdırırlar. Sığorta sahəsində stimul yaratmaq məqsədi üçün edilən güzəştlər, sığorta ödənişlərinin əldə edilməsi

üçün müraciət edən şəxslərə peşəkar xidmət mədəniyyəti, vaxtlı- vaxtında ödənişlərinin verilməsi vətəndaşlarda sığortaya maraq və inam artırır.

Beləliklə, sığorta hadisəsi qarşısında zərərlərə məruz qalan sığortalıya rahat şəkildə ödəniş edilməsi,sonrakı illərdə də sığorta müqaviləsi bağlamaqda sığortalıda maraq və istək yarancaq həmçinin bunu ətrafında təbliğ edəcək.

Ən vacib məsələlərdən biri aktualı sığortaçıların ödəmə qabiliyyətinin intensivləşdirilməsindən ibarətdir. Bazar münasibətləri inkişafı davam etdikcə sığorta işinə də tələb artmağa başlayır.Bazar iqtisadiyyatının ən zəruri prinsiplərindən biri də tələb və təklifin bir-birinə müvafiq gəlməsidir. İndiki vəziyyətdə sığortaya olan tələbin həddi, yəni sığorta risklərinin məbləği on milyon manatlarla ölçülür.

Sığorta şirkətlərinin öhdəliyinə götürdüüyü sığorta riskləri üzrə məsuliyyəti ehtiyat fondları və sair aktivlərlə qaranti olunur.

Sığorta xidmətlər bazarının ən vacib məsələsi Azərbaycanın sığorta bazarının dünyəvi sığorta işinə daxil olması və yerli kapitalın axınına əngəl olan sistemlərin optimal müqayisəsinin aşkar edilməsidir.

Məqsəd ondan ibarət idi ki, ilk öncə insanların düşüncəsində sığortanın zəruriliyi, onun yüksək xüsusiyyətləri, sosial –iqtisadi anlayışı haqqında dəyişim etmək idi. Əhalinin az bir hissəsi öz şəxsi həyatı və əmlakı ilə bağlı diqqət göstərmir, bu haqda yalnız dövlətə inanır və ümid bağlayır,təbii hadisə və fəlakət nəticəsində yaranacaq zərərin kompensasiya edilməsi sahəsində dövlət büdcəsinə çox ağırlıq düşür.

Milli sığorta şirkətlərinin yüksək məbləqli zərərlərin qarşılamasında maliyyə şəraiti halında xarici kapital təşkil olunacaqdır. Dünya sığorta bazarına girmək üçün vacib strategiya yerli təkrarsığorta təşkilatlarının yaradılmasıdır.

Xüsusi olaraq milli sığorta şirkətləri tərəfindən öhdəliyində olan yüksək sığorta risklərinin verilməyi, zərərlərin qarantili ödəmələri zəruri olunur.

Milli sığorta bazarının qorunması, ölkə büdcəsinə daxil olmaların çoxaldılmasına və xarici təkrar sığortaçısından bağlılığı üzrə hərəkəti üzərində dövlət nəzarəti mexanizminin artırılması təmin olunmalıdır. Neft üzrə müqavilələrin bağlanması, həmçinin böyük miqyaslı kapital qoyuluşları sığorta qorunmasına tələbatı yüksəldir, bununla da yüksək sığorta risklərinin dünya sığorta bazarına nüfuz etməsinə şərait yaradır. Kapital yatırımı sahəsindəki fəaliyyəti aktivləşdirməsinə təkan verir.

Sığortaçıların çox hissəsi yetərinə həcmdə maliyyə vəsaitlərinə sahib olmadığından böyük risklərin sığortasını reallaşdırma bilmirlər. Ancaq risklərin az bir qismini təkrarsığortaya keçirməklə sığortaçı müştəriləri önündə üzərinə düşən məsuliyyətlərin icra etməsinə qarantili verə bilər.

Sığorta bazarındakı şərait sığorta tədiyyələri və sığorta ödənişləri strukturunda özünü daha mürəkkəb göstərirdi.

Sığorta bazarı anlaşılmaz və çoxamilli ritmik sistemə sahibdir. Sistem dedikdə, daimi olaraq ikitərəfli fəaliyyət edən və bir –birilərindən ikitərəfli surətdə bağlı olan ayrı-ayrı struktur hissələrinin birlikdəlik qrupunu formalaşdırması anlaşılır.

Milli sığorta bazarımız potensial şəraitinə görə perspektivli maliyyə bazarlarından ən öndə gedənlərdən biridir. Azərbaycan bazar iqtisadiyyatının təkmilləşməsinə istiqamətlənən islahatları aktiv şəkildə reallaşdırır, sığorta işi bazar komponentlərinin zəruri hissəsi və sisteminin ən aktiv elementlərindən biri olduğuna görə bu əməliyyatı daha da dinamikləşdirir.

Dövlət inhisarından sığorta bazarının inkişafına kimi olan keçid prosesini özündə cəmləyən sığorta işi tam olaraq yerli iqtisadiyyatın zərurətlərindən geri düşür. Nizamnamə kapitalının yerli iqtisadiyyatın iddialarına cavab vermədiyindən, yerli sığortaçıların maliyyə fondları böyük riskləri sığortalamağa yetmir . Öz

vəsaitlərini çoxaldılması, sığorta ehtiyatlarının yığılması sığortanın ümumi inkişaf tempi ilə bağlıdır.

Sığorta bazarının maliyyəsinin yetərincə olmaması, böyük təsərrüfat sahəsində baş verən zərərlərin kompensasiyasına imkan yaratmır və bununla da təbii fəlakət, texnogen hadisələr zamanı yaranan zərərlərin ödənməsin üçün hələ də büdcə məsrəflərinin cəlb edilməsini zəruri edir.

Sığorta sahəsində meydana gələn problemlər dövlət layihələrində özünü göstərmir. Azərbaycan Respublikası ilə Avropa Şurası arasında bağlanan sazişlər zamanı sığorta problemləri aşkar şəkildə gözdən keçirilmir.

Sığorta nəzarətinin statusu və qanunvericilik mənbəyi onların önündə duran işlərin və hal –hazırkı məsələlərin açılmasına tam olaraq şərait yaratmır.

Sığorta bazarının investisiya şəraitinin artırılması işində bir çox problemlər toplanmışdır. Sığorta şirkərinin yerləşməsi qeyri nisbət şəkildə olması sığorta bazarında yaranan problemlərdən biri halına gəlib. Sığorta təşkilatlarının çox hissəsi Bakı şəhərində birləşmişdir.

Lakin bu problemlərə baxmayaraq düzgün şəkildə əsaslandırılmış sığorta siyasəti yeridərək Milli sığorta bazarının gələcək perspektivli inkişafını təşkil etmək olar.

“Sığorta fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində, sığorta bazarına nəzarət edən mövcud rəqulyator MBNP “Sığorta bazarını inkişaf etdirmək” kimi məsul vəzifəni öz öhdəliyinə götürür. Yəni, həyata keçirəcəyi strateji və taktiki tədbirlər vasitəsilə sığorta bazarını inkişaf etdirməyə ilk növbədə məsuliyyətlidir.

Sığorta sahəsi bir xidmət sektoru olaraq, cəmiyyəti xoşagəlməz və arzuolunmaz risklərdən yarana biləcək zərərlərdən müdafiə edir. İnkişaf etmiş ölkələrdə insanlar başqa cəmiyyətlərdən fərqlənərək, fərqli zərərlərin olması

ehtimalını düşünərək sığortaya könüllü formada müraciət edirlər. Lider ölkələrin sığorta ekspertləri sığorta bazarının inkişafını və ya konkret hər hansı bir ölkənin sığorta bazarının həcmnin ölkə ÜDM-sində olan ümumi daxili məhsulun faiz nisbət ilə nə qədər az və ya çox olmasının həmin ölkənin sığorta bazarının inkişafı ilə, həmçinin, ölkə vətəndaşlarının sığortayasına ilə əlaqəsini birbaşa əlaqələndirirlər. Bunları sığorta bazarının inkişaf etmiş olduğu ölkələrin sığorta yığımlarından da izləmək olur.

Əgər Azərbaycanın iqtisadiyyatını və sığorta bazarını inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadiyyatı ilə deyil, bəzi keçmiş sosialist düşərgəsindən olan Şərqi Avropa ölkələri ilə müqayisə etsək, bu ölkələrin çoxunda sığorta bazarının ÜDM-dəki payı 2% dən çoxdur. Azərbaycanın 2015-cı ilin nəticəsinə uyğun olaraq, sığorta bazarının toplam yığımlarının 442,9 milyon manat və ÜDM həcmnin 54,4 milyard manat təşkil etdiyini qeyd etmiş olsaq, bununla da , sığorta yığımlarının ÜDM-də olan payı 0,8% təşkil edir.

Qərbi Avropa və inkişaf etmiş ölkələrə gəldikdə bu rəqəm 4%-10% aralığı dəyişir ki, bunların içərisində isə ən yüksək göstərici axıncı rəsmi statistikaya görə Yaponiyaya aiddir. Yaponiyanın ÜDM-sinin 2014-cü ilin sonuna 4,8 trilyon dollar və sığorta bazarının 480 milyard dollar civarında olduğunu bilərək, bu rəqəmin daha yüksək göstərici olmasını bir daha görürük.

Keçən əsrin 90-cı illərini tam olaraq sığorta bazarı üçün yaxşı keçmədiyini diqqət etsək, qeyd etmək lazımdır ki, yerli sığorta şirkətlərinin əsas inkişaf aralığı daha çox 2003-2004-cü illərdən sonrakı dövrə təsadüf edilir. Bunun səbəbi isə yerli bank və kredit təşkilatları bu illər arası beynəlxalq maliyyə qurumlarından daha sərfəli maliyyə vəsaitlərini toplamağa başladılar. Toplanmış vəsaitlər isə öz növbəsində fəqli-fərqli kredit məhsullarının həyata keçirilməsinə səbəb yaratdı və fərqli kredit məhsullarının satışı kütləvi hal aldı.

Sığorta bazarının ən vacib istiqamətlərindən biri sığorta bazarının gələcəyə inkişafının sürətləndirilməsi, iqtisadi sabitlik və yüksəliş səviyyəsinin əsas amili

iqtisadi əməliyyatların sığorta təminatı, ölkənin ümumi daxili məhsulunda sığortanın payının artırılmasıdır.

Mülkiyyətin formasından asılı olmayaraq sığorta bazarının inkişafı təşkilatlara, həmçinin əhaliyə göstərilən sığorta xidmətlərinin həcminin çoxalmasında bütün sığorta təşkilatları üçün eyni imkan yaradılmalı, sığortalılar qarşısında məsuliyyətin yerinə yetirilməsi, sığortalıların və sığorta bazarının mütəxəssis iştirakçılarının, həmçinin, dövlətin hüquq və mənafeələrinin müdafiəsi təmin olunmalıdır.

Sığorta bazarını inkişafına çatmaq üçün və mövcud potensialdan effektiv olaraq istifadə edərək, sığorta yığımlarını artırmaq və sığorta sahəsini Azərbaycanda sistemli və möhkəm, eyni zamanda cəmiyyətin güvənəcəyi bir sahəyə çevirmək üçün nələr etmək vacibdir ?

Qeyd etmək lazımdır ki, “Sığorta fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası qanuna uyğun müəyyən olunmuş, sığorta bazarına nəzarət edən tənzimləyici MBNP “Sığorta bazarını inkişaf etdirmək” kimi vacib, önəmli vəzifəni daşıyır. Yəni, həyata keçirəcəyi strateji və taktiki tədbirlər vasitəsilə sığorta bazarını inkişaf etdirməyə ilk öncə borcludur.

Prinsipcə sığorta fondu və ehtiyat fondu bənzərdirlər. Sığorta fondu mütəmadi fəaliyyət həyata keçirirsə, ehtiyat fondu isə il əsnasında yaranır.

Sığorta fondu yenidən istehsalın ən vacib komponentlərindən biri kimi fəaliyyət göstərir. Sığorta fondları yaradılması iki cür olur: maddi və pul formasında. Hansı ki, bu fondlar vətəndaşlara dəyən zərər və ziyanın ödənilməsi üçün yaradılıb. Belə ki, bu zərərlər fəvqəladə vəziyyət, dağıntı, fəlakət, texniki səbəb və digər cürbəcür xoşagəlməz hadisələrin nəticəsində baş verir.

Ən lazımı təşkilat fondu sığorta üsulu ilə formalaşan fondlar nəzərdə tutulur. Təyinatına sığorta və təşkilat fondlarının yaranması metodlarına görə fərqli sistemlər təsis etmək ehtiyacı meydana çıxır. Bu vaxt büdcə ehtiyatları hesabı üzrə

yox, ictimai istehsal üzvlərinin şəxsi hesabına formalaşan fondlara daha çox önəm verilir və kommersiya siyasəti üçün əlverişli şərait yaradılır. Bu səbəbdən fəlakətlərin baş verməsi zamanı yaranan vəziyyəti aradan qaldırmaq üçün dövlətin büdcəsinin məsrəflərini azaltmağa şərait yaradan- əhalinin əmlakının sığortalanması daha aktiv olunmalıdır.

Sığorta fondu bütövlükdə spesifik xarakterə malik bir fondur. Sığorta fondunun əvvəlcədən istifadə olunma fəaliyyətini müəyyənləşdirmək qeyri-mümkündür.

Sığorta fondu istehsalın lazımı elementlərindən biri olub yaradılma zərurəti cəmiyyət və təbiət arasında olan obyektiv təzadlarla əlaqəlidir.

Sığorta fondu ilə ehtiyat fondu fərqləndirəndə ehtiyat fondunun sığorta fondundan daha əhatəli anlayışdır. Sığorta fondu təbii hadisələr zamanı yaranan zərərləri ortadan qaldırmaq məqsədi daşıyarsa, Ancaq ehtiyat fondları isə təbii hadisələr yox, həmçinin, iqtisadi və siyasi fəaliyyətlər nəticəsində meydana gələn zərərləri ortadan qaldırır.

Təcrübədə sığorta fondunun meydana gəlməsi və istifadə olunan metodları kimi reallaşdırılır. Daha çox mərkəzləşmiş və qeyri-mərkəzləşmiş kimi qruplaşdırılır. Bunlar milli gəlir və sərvətlərdən, qanunvericiliklə müəyyən olunmuş maliyyənin ehtiyat fonduna, həmçinin, sığorta fonduna vəsaitlərin bilavasitə bölünməsi ilə bağlıdır.

Dövlətin büdcəsinin ehtiyat fondları və qızıl valyutalar mərkəzləşdirilmiş metod vasitəsilə həyata keçirilir. Qeyri-mərkəzləşmiş maliyyə fondları maddi istehsal sferasında, ilk öncə aqrar sferada fəaliyyət həyata keçirən birlik və müəssisələrdə təşkil olunur.

Sığorta fondunun yaranmasının 3 metodu vardır:

1) Birbaşa üsul- Birbaşa üsul yolu ilə sığorta fond cəmiyyətinin milli gəlirdən bölüşdürülmə yolu ilə formalaşır. Birbaşa üsul vasitəsilə Nazirlər kabineti və Muxtar Respublikanın ehtiyat fondları yaranır. Bu ehtiyat fondların yaradılma forması material və puldan ibarətdir. Dövlətin büdcə gəlirlərinin məsrəflərdən çox olarsa həmin pul fondlara köçürülür. Amma bu haqda son illər heç bir məlumat yoxdur.

2) Özünüsığortalama metodu – Bu metod ilə sığorta fondu fərqli-fərqli nazirliklərdən, baş idarə və müəssisələrdən formalaşır. Nazirlikdən mal ehtiyatı, kənd təsərrüfatından isə yaradılan yem, toxum və bəzi fondlar yaradılır. Keyfiyyətə görə ən əlverişsiz metod hesab olunur. Çünki bu metod vasitəsi ilə sığortalama zamanı fondlara vəsaitin köçürülməsi təsərrüfat orqanlarında vəsaitin dövriyyədən çıxarılmasına səbəb olur.

3) Sığortalanma üsul- Ən əlverişli üsul hesab edilir və bu üsulün köməyi ilə dövlət sığorta fondu yaradılır. Sığortalama üsulu ilə əhali müəyyən tədiyyə ödənişi etməklə yüksək miqdarda zərərlərin qarşısını alır.

Sığorta fondunun əsas prinsiplərindən biri sığorta münasibətlərinin ekvivalentlilik prinsipidir. Deməli, sığorta fonduna toplanan vəsait tarix dövrü ərzində lazımı çıxımlar yerinə yetirildikdən sonra özlərinə qaytarılır.

Sığorta fondu anlayışı iki cür anlamda başa düşülür. Birinci anlamda sığorta fondları və ehtiyatları kimi, ikinci anlamda isə maliyyə vəsaitlərinin məcmusu kimi nəzərdə tutulur.

Sığorta fondu geniş təkrar istehsalda vacib elementlərdən olub, ÜDM-nin mütəmadi geniş təkrar istehsal prosesinin təmin olunması məqsədi üçün əlavə olaraq istehsal üsulu ilə yaradılır.

Sığorta işi sığortaçı tərəfindən sığorta olunanların iqtisadi maraqlarını təsir edən zərərlərə görə risklərin yenidən bölgüsüdür. Sığorta bazarında əhəlinin sığorta qorunmasını təşkil etmək üçün sığorta fondu yaradılır. Sığorta xidmətləri prosesini

həyata keçirən subyektlərə satıcılar, sığorta şirkətləri, alıcılar, adi vətəndaşlar, vasitəçilər, sığorta brokerləri daxildir.

NƏTİCƏ

Dissertasiya işində sığorta işinin Azərbaycanda formalaşması, inkişafı və onun perspektiv yolları aşkar edilib araşdırılmışdır. Daha sonra araşdırmalar nəticəsində xüsusi əməliyyatlar aparılır hansı ki, sığorta sahəsində islahatlar keçirilir.

Dissertasiya işinin məqsədinə uyğun olaraq sığorta işinin nəzəri əsasları öyrənilmiş, sığorta bazarının müasir vəziyyəti, inkişafı təhlil edilmiş, sığorta bazarlarında sığorta fəaliyyətinin normal aparılması üçün dövlət nəzarət sisteminin tətbiqi və nəzarət sistemi aparmaqla sığorta işində təkmilləşdirmə işləri aparılmışdır.

Sığortanın əvvəlki vaxtlardan indiki müasir zamanımıza kimi tarixi təkamül yolu, formalaşması, yaranması, bazara daxil olması, nəzarət sisteminin tətbiqi, sığorta fondların yaranması inkişafı perspektivləri kompleks şəkildə tədqiq edilmişdir. Bu istiqamətdə bir sıra təklif və tövsiyələr irəli sürülmüşdür.

İqtisadiyatın digər sahələri kimi, sığorta sahəsi də, həmçinin, inkişaf edir və bu sahədə təkmilləşdirilmələr aparılır. Azərbaycan sığorta sahəsində təkmilləşdirmə işləri edilməsinin əsas məqsədi sığorta bazarının daha da inkişaf olunması və

beynəlxalq sığorta sisteminə inteqrasiya etməsinə, ölkənin ümumi daxili məhsulunda sığortanın payının çoxaldılmasını bacarmışdır.

Hesab olunur ki, sığorta sahəsi gec yaranan sahə olmasına baxmayaraq inkişaf tempi qənaətbəxşdir. Sığorta sahəsinə diqqət göstərilməsi dövlət tərəfindən tənzimlənmə işləri etmək üçün Dövlət nəzarət sistemi tətbiq edilmişdir. Sığorta sahəsi gəlirli sahədir və bu gəlirlə dövlət büdcəsi maliyyələşir. Bu səbəbdən sığorta sahəsində inkişaf mütəmadi olaraq təmin olunmalı. Bu istiqamətdə peşəkar qüvəllərlə fəalliyət göstərməsi lazımdır.

Sığorta sahəsində layihələrlə atılan addımlar sayəsində cəmiyyət arasında sığortaya inam və maraq oyandı. Beləliklə, sığorta sahəsi perspektivli bir sahədir onun inkişafı dövlət üçün, onun büdcəsi üçün gəlir axınıdır. Bu səbəbdən Sığorta sahəsi mütəmadi olaraq inkişaf proqramları keçməlidir.

Sığorta bazarının əsas istiqaməti onun gələcəkdə daha da inkişafı, iqtisadiyyatın stabilliyi və yüksəlişinin vacib amili iqtisadi əməliyyatların sığorta təminatı, respublikanın ÜDM məhsulunda sığortanın payının artırılmasıdır. Sığorta bazarını inkişaf etdirmək üçün mülkiyyət formasından asılı olmayaraq müəssisə və təşkilatlara, habelə əhaliyə edilən sığorta xidmətlərinin həcminin çoxalmasında bütün sığorta təşkilatları üçün eyni imkan yaradılmalı, sığortalılar önündə öhdəliklərin ödənilməsi, sığortalıların və sığorta bazarının professional iştirakçılarının, həmçinin dövlətin hüquq və mənafelərinin müdafiəsi təmin olunmalıdır.

Sığorta bazarının yaradılmasında zəruri məqsəd üçün respublikada sığorta işinin inkişafı üçün maliyyə-iqtisadi, normativ hüquqi baza yaratmaq, iqtisadi stabilliyin və milli iqtisadi təhlükəsizliyin mühüm amillərindən biri kimi sığortanın rolunun artırılması, sığorta bazarının, sığorta təşkilatlarının hazırkı tələbləri yerinə yetirmək üzrə fəalliyəti üzərində dövlət nəzarəti sisteminin artırılması təmin olunmalıdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. "Sığorta fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının 25 dekabr 2007-ci il tarixli N 519-III Q sayılı Qanunu
2. B.Xankişiyev, P.N. Abdullayev, "Sığorta işi" Bakı, 2004.
3. B.Xankişiyev "Sığorta fəaliyyətinin əsasları", Bakı, 2006.
5. N.N.Xudiyev "Sığorta işi" Bakı, Azərnəşr 2003.
6. N.Xudiyev "Sığorta işi" Müasir kurs, Bakı 2015
7. "Sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 1999
8. "Sığorta" Azərbaycan Respublikasının sığorta sahəsini tənzimləyən normativ hüquqi aktları Topplusu, Bakı, 2012.
9. «Sığorta fəaliyyəti haqqında» Qanun, 2007.
10. D.Bağirov, M.Həsənlı "Maliyyə" Bakı 2011
11. Александров А.А. «Страхование», М.Приор, 2008

12. Александрова Т.Г., Мещерякова О.В. «Коммерческое страхование», Москва, 2010
13. Б.Ю.Сербиновский, В.Н.Гарькуша «Страховое дело» Ростов-на-Дону, 2003
14. Балабанов И.Т, «Страхование», 2004
15. 16. В.В.Шахов,Ю.Т.Ахбледиани, «Страхование», Москва, ЮНИТИ, 2009
17. Гварлиани А.А «Основы страхования», Москва, 2005
18. Сахирова Н.П. «Страхование» (учебное пособие), Москва 2006.
19. Журавлев Ю.М.Сеперж И.Т. «Страхование и перестрахование» Москва, 2012
20. Ю.А.Сплетуков, Е.Ф.Дюжиков «Страхование», Москва, ИнфраМ,2004.
21. www.sigorta.maliyye.gov.az
22. azerbaijans.com (Insurance in Azerbaijan)
- 23 . www.banker.az
24. www.stat.gov.az
25. www.banco.az
26. <http://e-qanun.az/>

SUMMARY

The formation, development and prospects of the insurance business in Azerbaijan were investigated and studied in the dissertation. Subsequently, special investigations are being carried out as a result of the investigation that is undergoing insurance reforms.

In accordance with the purpose of the dissertation theoretical bases of insurance business were studied, the current state of the insurance market was analyzed, improvement work was carried out in the insurance business by implementing the state control system and controlling system for normal insurance activity in insurance markets.

The prospects for the development of the history of evolution from the past to our contemporary times have been examined in a comprehensive way, including the emergence, emergence, introduction of the control system, and the emergence of insurance funds. A number of proposals and recommendations have been put forward in this direction.

Like other areas of the economy, the insurance industry is also developing and improving in this area. The main purpose of improvement works in the insurance sector of Azerbaijan is to further develop the insurance market and to integrate into the international insurance system and to increase the share of insurance in the country's GDP.

It is believed that despite the fact that the insurance field is an emerging area, the growth rate is satisfactory. State control system has been applied to pay attention to the insurance field. The insurance sector is a profitable area and the state budget is funded by this income. Therefore, the development of the insurance industry should be ensured regularly. In this regard, it is necessary to work with professional experts.

Thanks to the steps taken in the field of insurance, the public trust and interest in insurance have woken up. Thus, the insurance sector is a perspective field, its development is the state's income flow for its budget. For this reason, the insurance area should pass through the development programs on a regular basis.

The main focus of the insurance market is its further development, the key factor in the stability and growth of the economy, the insurance of economic transactions, the insufficiency of the insurance coverage of the GDP of the country. For the development of the insurance market, it should be ensured that all insurance organizations should be allowed to increase the volume of insurance services provided to non-resident enterprises and organizations, and to ensure that the insurance companies have the right to insure their rights, to insure themselves, and to protect the rights and interests of the state.

To create a financial, economic, legal framework for the development of insurance business in the country for the purpose of creating an insurance market, increase the insurance coverage as one of the important factors of economic stability and national economic security, increase the state supervision system over the insurance market, should be provided.

РЕЗЮМЕ

Формирование, развитие и перспективы страхового дела в Азербайджане были исследованы и изучены в диссертации. Впоследствии проводятся специальные расследования в результате расследования, которое проходит страховые реформы.

В соответствии с целью диссертации были проанализированы теоретические основы страхового бизнеса, проанализировано текущее состояние страхового рынка, проведена работа по совершенствованию в страховом бизнесе путем внедрения системы государственного контроля и системы контроля за нормальной страховой деятельностью на страховых рынках.

Перспективы развития истории эволюции из прошлого в наше современное время были всесторонне рассмотрены, в том числе появление, появление, внедрение системы управления и появление страховых фондов. В этом направлении был выдвинут ряд предложений и рекомендаций.

Как и в других областях экономики, страховая отрасль также развивается и совершенствуется в этой области. Основной целью улучшений в страховом секторе Азербайджана является дальнейшее развитие страхового рынка и интеграция в международную систему страхования и увеличение доли страхования в ВВП страны.

Считается, что, несмотря на то, что область страхования является развивающейся областью, темпы роста являются удовлетворительными. Государственная система контроля применяется, чтобы обратить внимание на сферу страхования. Страховой сектор является прибыльной областью, и государственный бюджет финансируется за счет этого дохода. Поэтому

необходимо регулярно развивать развитие страховой отрасли, в связи с чем необходимо работать с профессиональными экспертами.

Благодаря шагам, предпринятым в области страхования, проснулись общественное доверие и интерес к страхованию. Таким образом, страховой сектор является перспективным направлением, его развитие - это поток доходов государства для его бюджета. По этой причине страховая зона должна проходить через программы развития на регулярной основе.

Основным направлением страхового рынка является его дальнейшее развитие, ключевой фактор стабильности и роста экономики, страхование экономических операций, недостаточность страхового покрытия ВВП страны. Для развития страхового рынка необходимо обеспечить, чтобы всем страховым организациям было разрешено увеличить объем страховых услуг, предоставляемых предприятиям-нерезидентам и организациям, и обеспечить, чтобы страховые компании имели право страховать свои права, страховать себя и защищать права и интересы государства.

Чтобы создать финансовую, экономическую, правовую основу для развития страхового бизнеса в стране с целью создания страхового рынка, увеличить страховое покрытие как один из важных факторов экономической стабильности и национальной экономической безопасности, увеличить систему государственного надзора над страховым рынком, должны быть предоставлены.